

A KRÚDY KÁLMÁN CSÍNYTEVÉSEI

1899

A betyárokat, akikkel egykor nem bírt a vármegye, eluzták a literatúrából a bunös asszonyok. Ritkák már a rablótörténetek. De nem éppen azért, mert a rablók is ritkák (hiszen a ritkát rendkívül hajhásszák az írók), hanem azért, mert sokféle módon nyilatkozik az asszonyok bune, paráznsága, nem bírják agyonírni. Kimeríthetlen téma ez, s azonfelül divatos a túlságig. Ha a világot most is elsöpörné egy özönvíz, és az új Noe a könyveket beszédné a bárkájába, azt hinné az új emberiség (ha el tudná oket olvasni), hogy az egész régi világ egy nagy kerítointézet volt.

A szépirodalom bizonyára még ma is gyermekkorát éli, mert még mindig sablonos bábukkal játszik. Hamisít és nem szolgálja igazi odaadással a valóságot. Túlzások és örökké csak túlzások. Mit ér, ha kizökkenti egy-egy hatalmas áramlat az egyik túlzásból, csak annyi az eredmény, hogy másik túlzásba esik.

A régi történetekben annyit öltek a rablók, vitézek és királyok, hogy a világnak néptelenül kellett volna maradnia. S az újakban? Oh, az újakról már elmondtam nézetemet.

De efölött töprengeni úgyis hiábavaló. Céлом csak »egy kis hazabeszélés«. Egy apológia a saját külön zsványunk mellett. Mi azt se taszítjuk el magunk közül, hanem egy kicsit megtisztítjuk, mert a palócok nyalka betyárját, aki a Kürtöspatak mentén játszotta el csínyjeit, kalandjait, túlságosan rossz hírbe keverték különböző hazai krónikák és elbeszélések.

Ez a Krúdy Kálmán, aki jó famíliából származott (gondolom, a kéri nemesek közül való volt), némi névre tett szert a maga szakmájában, és ha betyár-epizódokra van az íróknak szükségük, emlékezetükbol az ott homályosan kavargó zsvány nevek közül találomra esetleg éppen az övét rántják ki, és úgy szerepeltetik, mint a kegyetlen Patkót, a durva Zöld Marcit vagy az aljas Jánosikot.

Pedig Krúdy Kálmán más genre. Elokelo és finom, legalábbis van oly elegáns ember, mint a francia Cartouche. Nem ölt. A palóc csak szerelembol öl, vagy a birkózás szenvedélyében (a Pálinka nevu ördög sugallatára). Nem is lopott. Ha szóra nem adták, amire szüksége volt, eroszakkal vette el, kockára téve saját borét. Adókat vetett ki a lakosságra, s azokat néha beszédte erovel, ha önként nem fizették. Szóval, csak azt tette, amit a király. Mindamellettrászolgált a hatóság haragjára mindenféle más megnevezhető és megnevezhetlen bunökért.

A nagy, mértföldekre terjedő rászkai erdoben élt, ahol egy barlangja is volt a föld alatt, valóságos lakóház, szobákkal, kamrákkal s titkos kijárásokkal. Az erdő jó barátja a zsványoknak, ellátja mindennel. A vadak magoktól jönnek elő pecsenyének, virágok magoktól nonek bokrétának a kalap mellé, utazó kalmárok portékát, szöveteket visznek a ládáikban, gombát szedő leányok, menyecskék csókot adnak a szegénylegénynek. Ha nem adnak, elveszi erovel minden nagyobb éketória nélkül. S ez az. Ez az! Errol beszéltek sok égbekiáltó históriát a környéken. Az erdő hallgatott, az erdő félig-meddig orgazda. De ahol gombát kereso menyecskék vannak, ott mindig vannak közelben gallyat szedő öregasszonyok is, és azok a suru lombzat között is látják az elgyengült rossz szemeikkel, hogy mi történik. Látják, megbotránkoznak vagy irigylük - és kibeszélik.

Különb en amennyi kárt tett így Ámor és Merkur dolgaiban az Igazság istenasszonyának, aki pallossal kereste ezek miatt, behozta a hasznot más réven. Ha valami aljas buntény történt a törvénszék területén, például megölve találták a zsélyi plébánost, ismeretlen emberek éjjel haldoklóhoz híván ot, belole csináltak halottat, vagy agyonverték a púpos lesti jegyzot, s ott hagyták hason fekve az országúton, púpjára rakva pénzét, ezüst óráját, szóval, ha ilyen rémes dolog adta elo magát, s a gyanú Krúdyékra eshetett volna, ilyenkor maga Krúdy vette kezébe a nyomozást, hogy a saját becsületét tisztázza. Ügyes volt, csodálatosan furfangos, tetszés szerint tudta magát alakítani vándorló mesterlegénynek, kolduló szerzetesnek, aki meggyóntatta a hegyi pásztorokat, utazgató festonek, vagy szökött katonának, s amíg a beamterek az o betanult sablonjuk szerint többnyire hamis motívumokból indulva, hamis nyomokon keresték a tetteseket a nép közt, melyet nem ismertek, addig a fürge Krúdy térült-fordult, itt is, ott is szaglászott egy kicsit, s kihámozta a homályból, mint a parancsolat, az egész bonyodalmas bunt, aztán összes részleteivel apróra megírva megküldte a vizsgálóbírónak, hogy tisztelteti Krúdy Kálmán, és így meg emígy történt a dolog.

S Ion, hogy dr. Szpevákot (az illeto vizsgálóbíró) fölkapta a hír, mint a birodalom legkitunobb vizsgálóbíráját, aki állítólag a tiszteletreméltó Bach báró úr magas figyelmét is magára vonta, és ha az ördög nem alszik (pedig nem alszik, sot tizenkét esztendeig lesz most ébren egyhuzamban), még sokra viheti a hivatalnoki létrán. Nem csoda hát, hogy maga dr. Szpevák úr is bizonyos eloszeretettel volt eltelve Krúdy iránt, s ahányszor az kritikus helyzetbe bonyolódott, a derék Szpevák ravaszul mormogta a szakállába: »Ej, nem ettem maszlagot, hogy a legjobb munkatársamat elfogassam.«

Ilyen szolid alapon nyugodott a Krúdy karrierje. Valóságos nimbusz és becsülés környezte. Nem haragudott arra senki, még talán azok a bizonyos menyecskék sem. A föld népét kímélte, s az is ot. A nemességgel pláne familiárisan bánt. Ha szemet vetett valamelyik kúriára, kihívatta a gazdát nagy titokban a kapu elé vagy a pajta mögé, s egyszerue n megmondta neki: Urambátyám vagy tekintetes úr (már amilyen lábön azelott álltak), adjon nekünk egy kis füstölt húst, egy oldal szalonnát és öt forintot, mert ki vagyunk fogyva mindenbol. Ezzel a becsületes adókiivetéssel tartotta fenn magát. S igen ritkán történt, hogy valaki megtagadta volna a porcióját.

Nem is lett volna szép, és egy vidékünkbeli fóurhoz, aki egyszer Deák Ferencnek panaszkolta el, hogy pünkösdkor este rablók jártak nála, hogy Krúdy Kálmán beüzent hozzá, küldjön neki némi bort és húsz forintot, hogy nem akar maga alkalmatlankodni, mert a méltóságos báróno beteges és megijedne, azt a kérdést intézte az ország bölcse:

- És küldtél-e neki?

- Majd bolond vagyok.

- Nos, és mit csinált aztán?

- Hát szépen elment.

Az öregúr méltatlankodva förmedt rá:

- Jobb ember is az akkor náladnál!

Kire így rápirított Deák, az egy híres vivor, báró Balassa Antal volt, aki a kékkői várban lakott, mely egy kékes sziklán emelkedik. - Korántsem volt fősvény ez a Balassa, hogy nehezen vált volna meg húsz forinttól, szórta a pénzt boldognak, boldogtalannak - hanem valami különös ellenszenvet érezhetett Krúdy iránt. Hogy mi volt ennek az oka, mindenféle találgatták:

- Alkalmasint valami szoknya.

Igaz is lehet. Miért is ne tévedhettek volna át a sok kusza úton az egymás revierjébe, a futó betyár és a főúr? Balassa nem vetette meg a paraszt fehérnépeket se. Nagy ibolyafaló volt. S az úri asszonyok szeme megakadhatott Krúdy Kálmánon. Deli, szép legény volt.

Azonfelül (és meglehet, hogy itt kell tapogatózni) volt a bárónak egy kedvese, egy bécsi énekesno, akit a rászkai erdoszéli vadászkastélyban tartott elrejtve; Krúdynak is volt egy pompás szeretője, a novinkai juhásznő, becsületes nevén Péri Judit. És mikor a báró a rászkai vadászkastélyhoz lovagolt, a novinkai akol mellett vitte útja, hasonlatosképpen Krúdy Kálmánnak is mellette kellett elmennie a rászkai vadászkastélynak, hogy Novinkára érjen... Hátha megszállta útközben valamelyiket az az ötlet: mért menjek én messze olyanért, ami közel is van? Hátha valami hamis kacsintású szem is intett az utasnak az ablakból, vagy ott a kipeckelt zsalu alól, vagy a rozmaringos cserép mögül: »szamárvolnál, ha tovább mennél«. Mivelhogy az asszonyok igazán különösek.

De mindez csak föltevés, találgatás, pihent falusi fejekben termett konkoly, a tény pusztán az, hogy a báró megtagadta a húsz forintot Krúdytól.

- Rablókkal nem tartok fenn érintkezést.

Amire visszaüzente Krúdy Kálmán:

- Akkor hát hányassa ki őseinek csontját a kékkői kriptából. (Ami gyöngéd célzás akart lenni, hogy a Balassák is a hajdankorban ezen a mesterségen nottek naggyá.)

Ilyen feleselgetések híre szivárgott szét a környéken.

A báró, azt mondják, dühbe jött erre a sértésre.

- Saját kezemmel fogom el az impostort, ott, ahol találom, s élve vagy halva átszolgáltatom a hatóságnak.

- Jól van - felelte volna állítólag Krúdy. - Teszem tiszteletemet oméltósága színe előtt.

Kemény legények mind a ketten. Nem a levego rontása okáért szólnak, ha szólnak. Ebből még nagy história lesz. Némelyek azt mondták: »Krúdy most emberére talált.« Mások, mint például Filcsik István is, más nézetek voltak: »Nem féltem én Krúdyt, majd meglássátok, hogy fölülmarad. Fölteszem a bundámat egy pitykére, hogy megadóztatja a bárónkat.« Ilyenfélékrol beszéltek az emberek egész télen, vagy tán tovább is. Mert a mi vidékünk igen sovány. Nincsenek ott nagy események - néha kicsinyek se. - Pók szövi a maga vásznát a szümölcséből nagy békességgel, madár zengi a fáról a tavalyi dalait, öregasszonyok folytatják a régi pletykáikat.

Úgy tél végén történt, ahogy emlékszem, de lehet, hogy már tavasz is volt, mikor egyszer a báró megszorult egy kis aprópénzre.

Pénzre ugyan megszorult o már azelőtt is minden évszakban, de azelőtt tudott magának csinálni, ha nem is abban a formában, mint vitéz elodje, Menyhért, aki észedette a falusi tornyokból a harangokat s azokból veretett ezüst tallérokat, s aki nem akarta elösmerni ezüstnek, vagy ha elösmerte, de nem akarta elfogadni, annak a fejét vágták le a zsoldosai, az se volt éppen rossz metódus, de egy kicsit körülményes volt; sokkal egyszerűbb a váltó. Az ember ráírja egy papirosra, hogy ennyi forint, és az valóságosan átváltozik annyi forintra a legközelebbi zsidó kezében. Olyan könnyu az egész. Csak az a baj, hogy később aztán már csak a legtávolabbi zsidó vállalkozik a csodára. Sot még később az se. Továbbá még azzal is hátrább áll ez az eljárás a réginél, hogy a pénzre átváltozott harangok sohase tértek többé vissza Menyhért úrhoz, de ezek a bolondos papirosok mind visszatérnek.

Éppen ez volt most is az eset; a visszatéro papirosok szorongatták Balassát, s Miminek, a ráskai erdo hölgyének is sok pénz kellett. Ki tudja, mit csinál vele? Kanállal eszi-e az aranyat megolvasztva vagy küldözgeti valakinek?

Hogy hol vegyen pénzt Balassa? ez volt most az égeto kérdés. A zsidók már nem adnak. Valami bolond ember kellene...

Hiszen van! Bolond hogyne volna ebben a széles országban! Miminek jutott eszébe az adressz.

- Látod, csacsi, én tudnék neked egy pénzforrást.

- Ugyan hol?

- Add el a nagy pörödet.

- Igaz, a pör. Ha megvenné az a hebehurgia.

- Kínáld meg vele egy levélben.

- Ha nem volnék olyan lusta levelet írni.

Mimi a szép fehér kezével egy dévaj, kedveskedo pofont mért a bal orcájára.

- Oh te, kis cukros lajhárkám! Hát pedig azt a levelet megírod, mert különben... nem kapsz addig egyetlen csókot se.

- Resteltem áruba bocsátani.

- Hát akkor böjt, kedves barátom, a legszigorúbb böjt.

- Ne okoskodj, Mimi. Hátha kompromittálom magamat.

Mimi a lábával toppantott.

- Írsz, punktum.

Tintát, papírost hozott a bárónak, mire az megadta magát egy sóhajjal.

- No, hát diktáld.

Mimi fölélé hajolt a hullámos kígyózó termetével és tollba mondta, amit kellett.

Szólta pedig a levél annak a bizonyos Esztergom megyei mágnásnak, aki akkoriban pöröket vásárolt. Excentrikus kis emberke volt, roppant jövedelemmel, melyet rendesen pörökbe ölt. Egyedüli szenvedélye volt ez. A pörök bizonytalan kimenetele izgatta, mint a játékost a kártya vagy a börze. Maga is mindenbol pört csinált, amiből csak lehetett, de hogy még több baja legyen, megvette a másokét is. Hat-hét kommercialis prókátort foglalkoztatott éjjel-nappal, akik folytonosan írtak, tárgyaltak, válaszoltak, viszonzválasztak és föllebbezték. Annyira szenvedélye volt a pörlekedés, hogy ha már másképpen nem tudott pört csinálni, száz-száz forintot ajándékozott a községbeli katolikus és evangélikus papoknak, s mikor azok megjelentek nyugtáikkal a tiszttartónál, az valami ráfogott hibájukért levont az egyikből ötven forintot, a másiktól harmincat. Természetes, hogy most már magához a főúrhoz siettek panaszkodni, hogy a tiszttartó ily galád módon rongja le, amit oméltóságának nagylelkusége épít isten előtt. A különc vidáman mosolygott és a kezét dörzsölte: »Pöröljenek, amici, pöröljenek.«

Hanem száz pöre közt se volt olyan érdekes példány, mint a Balassa-pör egy Fejér megyei uradalom iránt, politikai háttérrel, és tele pikáns részletekkel egy csomó mágnásasszonyról. Ezt okvetlenül meg kell szereznie a gyűjteménybe. Kétszer-háromszor is puhatolózott Balassánál: »Nem adnád el, druzsám, azt a pört?« Mimi visszaemlékezett most erre (a nők eltesznek a munkaköszorükbe minden rongyot és az emlékezetükbe minden jelentéktelen megjegyzést). Most valóságos szerencse, hogy fölcillant az idea. Ment a levél, és visszajött a válasz: »Megveszem, ha olcsón adod.« És hogyan adná olcsón? Hiszen a pör csak reménység. S ha az ember képes olcsóbban eladni reménység gyanánt tavasszal az oszi termését, miért ne adhatná még olcsóbban a pört, melyet a fiskálisok elhúzhatnak egészen a világ végéig? A pör egy milliót érne, ha már egzekválni lehetne, de így bizonytalanban nem ér többet százezer forintnál. Egy-két levélváltással Kékko és Béla közt megkötötték az alku, kitűzték a napot, a legközelebbi gyarmati vásárt, az átruházásra és a pénzátvételre. És ezzel újra talpra áll Balassa. Az isten lehajol néha a szegény emberhez, de az ördög mindig háttámban áll a nagyurak háta mögött és segíti őket.

Balassa egyébiránt titokban tartotta az alkut (te se szólj róla, Mimike, egy teremtett léleknek se!) nem jó volna, ha a hitelezők megtudnák. Nem szabad tehát beleavatni még magát Szabó Benjamin uramat, az uradalmi fiskálist se; csak tanulmányozás végett kérte el tőle a pöriratokat.

A kitűzött napon lovat nyergeltetett, vadásztarisznyába gyömöszölte az iratokat, két vontocsövu pisztolyt tett a nyeregkápába.

- Megbolondult - találgatták egymás közt a cselédek a várudvaron -, tarisznját visz s puskát nem.

Szép tavaszi reggel volt, amint megindult szép bontalábú kancáján a székváros felé. Az országút melletti akácok csak úgy öntötték az illatot. De az út sem volt érdektelen. Az egész környék élete, mozgalma a kígyózó szürke pántlikára került. Ameddig a szem lát, el van lépve vásárra igyekező népekkel. Nagy, furmányos szekerek döcögtek fával, koszénnel, deszkával,

búzával vagy hordókkal. Néhol egy-egy szénás szekér, mintha egy kazal mozogna. Paraszt anyóka malacot hajt, szegény ember egy riska tehenet.

Oh, mennyi apró tragédia itt az úton! De vannak édességek is. A kis Ancsurka vígan lépked anyjával; ma veszik meg a menyasszonyi kelengyéjét a sátorokban: rámás csizmát, koronás imakönyvet, selyem keszkenőt, virágos ködmönkét, meg majdnem elfelejtettem a legfőbbet, a virágkoszorút. A tót szekerek lassan húzódnak végig, apró ökrök húzzák, kajla szarvúak, némelyiket tehenek, úgyhogy a szekereken ülők vígan beszélgetnek, hancúroznak útközben a gyalogosokkal. Bezzeg a nyalka lovú palócok vágatnak, mint a szél, s elozkódnak egymással, mindenféle csúfságot átkiabálva az egymás lovaira. A kékkői mézeskalácsos, Kurlik Dániel, viszi két nagy ládában a szíveket, a bölcsöket és huszárokat, mert hiába, csak ez az egy poétikus mesterség van, a szerelemből táplálkozó. Mert a szíveket veszik a leányok számára, a bölcsöket a menyecskék számára és a huszárokat mind a kettojük számára. Egyéb mézeskalács figura nem kelendő.

A mágnás mesteremberek, mint a kürtösi szurszabó, Bocskó János, vagy az esztergályi csizmadia Kapor Mátyás, háromszögletes ládákban viszik a portékákat, a ládák tetején a majszternék ülnek nagy begyesen, a sátor is ott van föl rakva darabokban a saroglyában. A szegényebb mesterember, mint például Filcsik István, csak gyalog bandukol az útszélen, egy pár fölséges új csizmát akasztván a nyakába. Filcsiknek még nincs kocsija, nincs ládája, igaz, hogy még majszternéja sincs, de már ott ül valaki éppen a Kaporék ládáján a mesterné mellett (nem más, mint az esztergályi kántorék Zsuzsikája), aki egykor, ha az isten is úgy akarja, órá fog mosni.

Ennek az okáért szúrta meg kellemetlenül a mellette elhajtató Kapor gúnyos, fitymáló köszöntése:

- Szervusz, Filcsik!

A nagy lealázásba szinte belepirosodott, s furfangos terveket szott a megtorlásra lesve, hogy utolérje valami ismeros, aki a kocsijára híjja; ha pedig nem hívná, majd tesz o arról.

Ahon jön ni három prűszkőlo tátoson, zöldre festett úri bricskában a mulinyi ispán, Horváthy Ferenc; igaz, hogy másodmagával van, Holéczyvel, a nótáriussal, de azért még Filcsik fölférne. Amint elhajtat mellette, utánakiált hát:

- Hahó, tekintetes uram, hahó, hahó!

Az ispán figyelmessé lon, megállíttatja kocsiját.

- Mondani akar valamit?

A fiatal csizmadia erre (mert Filcsik, akirol mint öreg emberrol írtam már egyet-mást, ebben az idoben vidám, kedélyes fickó volt úgy a harminc év körül) nagy hebehurgyasággal elkezdte szidni a papjukat. Borzasztó, hogy miket muvel ez a reverendás hörcsög.

Horváthy, aki protestáns ember létére nagy ellensége volt a papoknak s szenvedélye volt borsot törni az orruk alá, élénken ütötte föl a fejét:

- A pap? No, mit tett megint?

- Tetszett ösmerni az öreg Szuhánszky Györgyöt?
- Hogyne; faragó volt nálam vagy tíz év előtt.
- Képzelve csak, nem akarja a papunk eltemetni. Már hatodnapja.
- Az ördögbe is! Hatodnapja. Hisz ez érdekes dolog. És turi a község?

Filcsik lehorgasztotta a nagy boglyas fejét.

- Hát mit csináljon?
- Ejnye, mordizom adta - gyulladozik az ispán, és a szemei szikrázni kezdenek a dühtől. - Hiszen ez hallatlan. Hisz ezt föl kell jelenteni. Ebből országra szóló lármát kell csapni. De üljön fel, Filcsik, és beszélje el körülményesen az esetet.

Filcsik fölkázmálódik a kocsira, de most már intra dominium egyszerre megváltoztatta modorát, s mintha untatná a téma, amint az ispán firtatni kezdte a részletekről, ímme-ámmal vonogatta a vállait, miközben a két madzaggal összekötött kordován csizma ide-oda lóbálózott a mellén.

- Eh, bolondság - vetette oda foghegyről -, nem érdemes róla beszélni.
- Mit? - kiált föl az ispán indulatosan. - Hogy ez bolondság? Önkény ez és vérlázító cudarság, melyet meg kell torolni. És hát mit hoz föl o?
- Hogy azt mondja, nem engedik a kánoni törvények - felelt Filcsik közömbösen, mialatt nyugtalanul feszeng a kényelmetlen elouülésen.
- Kánoni törvények? Szeretnék én olyan kánoni törvényeket látni, az ebadta. Nem, nem, az lehetetlen. Valami más oknak kell fönnforogni...
- Meglehet - veti oda Filcsik lustán.
- Talán a lutheránus hitre tért át az a Szuhánszky?
- Nem biz az.
- Nem lett öngyilkos?
- Dehogy.
- Talán nem gyónt?
- Az isten tudja.
- Ej, az ördögbe is, valami ürügye talán csak mégis van, hogy miért nem temeti el?

Filcsik elmosolyodik kesernyésen, ahogy a nagy humoristák szoktak, míg végre naiv bárgyúsággal kibuggyantja a tréfáját:

- Az egyik ok talán az is lehet, ispán úr, hogy még eddig nem halt meg az az illeto Szuhánszky György.

Holéczy nótárius úr elkacagta magát, hogy a könnyei is csurogtak: »Oh, te bolondos Filcsik, te selyma Filcsik, az ördög vigyen el téged Filcsik«, az ispán ellenben dühbe jött e sületlen viccre, s kedve lett volna lelökni a kutya Filcsiket, aki bolonddá tette, de a következő percben mégis illendobbnek és méltóságteljesebbnek látszott a tréfa elértése. Elmosolyodék hát o is, és a Filcsik fejére ütve mondá:

- A fiatalság mustja forr és játszik még ebben a kobakban, Filcsik öcsém.

- Imposztor - jegyzé meg Holéczy -, nem akart gyalogolni, s ez éppen jó mód volt, hogy a kocsinkra kerüljön.

Filcsik bunbánó arcot vágott.

- Szó, ami szó - vallogatta ki apródonkint. - Beteg vagyok. Egész testem lázban van, s restelltem egyenesen a kocsira kérezkedni, pedig már alig bírtam vánszorogni az úton, meg ez a csizma is mázsányi tehernek látszott a vállamon. Azt hittem, összeroskadok alatta, pedig ennek, ha törik, ha szakad, ott kell lennie a kituzött órában a kundsaftnál.

- Hol?

- A városerdoben, a kilencedik tölgyfánál kelet felé.

- Hogyhogy?

- Ott lészen átveendo.

- A fa által?

- Igenis, a fára akasztandó.

- Hm, és a fizetség...?

- Az is a fa útján történend.

- Ugyan?

- Az madárfészekben találtnak meg általam az hét pengó forintok.

(Valahányszor üzleti dologról volt szó, Filcsik mindig az iparosok sajátyszeru nyelvén beszélt.)

- De hisz ez egészen titokzatos - csodálkozik az ispán, ki megint valami ostoba tréfát sejtett. - Maga eszerint nem is ösmeri a kundsafatot?

- Dehogy nem. Krúdy Kálmán. O rendelte meg nálam.

Ah, oh! Persze, hogy persze. Ez csak Krúdy lehet. Így már van értelme.

- De mit beszélsz, te Filcsik! Hisz ez noi csizma, kis piskóta lábra való - fődözte fel Holéczy.

- Igenis - jegyzé meg a mester, nem kis kevélységgel tekintve végig muvén. - Helyes kis csizma. Krúdy éj idején egy bársony topánkát hozott mértékül, hogy az után formáljam.

- Bársony topánka! - Az ördögbe is! Ki visel itt a környéken bársonycipellot? (Az ispán eltunodött, miközben a tajtékpipája kupakját csattogtatta.) Bársony topánkája itt csak a mi bárónénknak van, meg talán... - de itt hirtelen elharapta a mondatot, a szájára ütvé.

- Tudom, kire gondolsz - dünnyögte Holéczy.

- Hallgass, ugyan hallgass. Az erdei tündérre gondolok, Holéczy, hanem az végre is lehetetlen. Hogyan juthatna ahhoz Krúdy?

- Ostobaság - bizonykodik Holéczy. - A cseresznyeszem, amit egyszer a seregély kikezdett, magától esik le a kakasnak.

- No, az igaz, az igaz. A seregély, hm. A kakasnak, hm. Micsoda szép fehér teremtés! (Az ispán a szájával csettentett.) Huh, az a patyolattermet. Mit mondasz hozzá, Holéczy? Hány ujjadat engednéd érte elvágatni, mi? De nini, mi baja, Filcsik? Az isten szerelméért! mi baja?

A Filcsik szemei vadul forogtak üregeikben, a szája idegesen rángatózott, s mellébol hörögő hangok törtek ki.

- Végem van - nyöszörögte -, mindjárt meghalok, az ereimben tuz nyargal, s azt hiszem, mindjárt harapni fogok, ham...

S kivicsorítván fogait, megcsattogtatta rémletesen.

- Talán, ha megállnánk és egy kis vízzel meglocsolnánk.

A csizmadia összerázkódott.

- Huh, csak azt ne! Iszonyodom a víztol.

Az ispán összenézett Holéczyvel.

- És mióta érzi magát rosszul?

- Már tegnap se voltam rendben, s egyrészt azért határoztam magam a városba menésre, hogy a megyei kilógus megvizitáljon, de ma percrol-percre rosszabb borbem vagyok, pedig bizonyisten nem harapott a lábamon nagyobb léket, mint a kis ujjam körme.

- Ki? Mi? - riadt föl egyszerre Horváthy és Holéczy.

- Hát nem mondtam még? A molnárek kutyája tegnapelott.

Uccu, több se kellett, a két megszeppent úr, egyik jobbról, másik balról, leugrott a kocsiról. A kocsis észre sem vette, csak akkor tekintett álmétkodva hátra, midon szokatlanul messzirol látszott hallatszani az ura hangja:

- Csak hajts vele, János, csak hajts a doktorhoz.

És János hajtott is egykedvuen, Filcsik pedig csak azt várta, hogy túl legyen a szemhatáron, elmosolyodott, s átült a hátsó ülésre, ahol is elvetvén magát kényelmesen, mint valami foszolgabíró, rágyújtott jóízuen, mint egy török, s mikor a hetyke úri fogat elérte a rivális esztergályi csizmadiát, átszólt hozzá nagy dölyfösen:

- Szervusz, Kapor! Nem üzensz valamit Gyarmatra?

Ilyen kopottas léhaságokkal mulat a mi népünk, s nem mond francia könyvekből szopott elmés epigrammokat, ahogy azokat az elbeszélő írók adják a szájába, sem pedig nem énekel minduntalan népdalokat, ahogy a színmuvek mutatják; - a jókedve mézét elcsöppenti a maga módja szerint, néha együgyuen, néha illetlenül, ahogy éppen telik.

Balassát mulattatta útközben a sok tarkaság. Mindenütt köszöntötték a népek, amerre ment. Környékünkön végtelenül szerették a hatalmas osfamíliát, mert a Balassák csináltak hamis pénzt, de sohase csináltak hamis politikát. Százados emlékek fuzték őket ide. Minden várron, minden legenda ohozzájuk vitt vissza. A régi csataterék (s minden faluban volt valaha csata) benépesültek a fantáziákban páncélos Balassákkal. Picinyke lábnyomok látszottak egy palojtai sziklán. Egy Balassa-kisasszony selyemtopánkás lába vájta azokat. Lapos, kerek kavicsokat dobált ki a Kürtös-patak egy helyütt, ha megáradott. Ezek is egy Balassának ková vált pénzei. Minden az övék volt itt, még a nép szíve is.

Pedig akadtak köztük rossz urak, kegyetlen, zsarnok oligarchák, de a régiség patinájával megszépültek. Maga az Antal báró apja is kényúr volt, de akiket megbotoztatott, akiket eroszakoskodott, azok nincsenek itt panaszkodni, szanaszét álmodnak a környék temetőiben, azok előtt pedig, akik élnek, csak a régi pompa emléke lebeg. Hajh - sóhajtának föl -, milyen más volt még akkor, a só is sósabb volt még akkor! Most íme, itt megy Balassa Antal a pej kancáján, olyan, akárcsak a burkus bérlo vagy valamelyik városi írrok, aki vasárnap kikölcsönöz egy nyerges lovat. Hej, láttátok volna tíz-tizenöt év előtt az öreget, mikor Gyarmatra ment! Nyolc huszár lovagolt elől, azután jött két lámpavivo, azok is lóháton, azután jött négy lovon Balassa, a hintó két oldalán két sárgaruhás fullajtár szaladt gyalog, ezeknek a kengyelfutóknak lábszáraikból, azt mondják, még gyerekkorban kiszedte a felcser a vastag inakat, hogy jobban futhassanak, a hintó után megint nyolc huszár következett. Arany, ezüst ragyogott a huszárok dolmányán.

S amellet, hogy ilyen fényt fejtett ki, egyszeru ember volt, együtt élt a népével, tótul beszélt, *még magyarul sem tudott jól*, el se mehetett volna a nagyurak közé, akik németül kotyogtak, mert kinevették volna. Ott élt a várában, mint valami kiskirály. Kilenc ágyúlovás hirdette, ha asztalhoz ült; ha lejött a várból sétálni, mellette két oldalt két kivont kardú huszár, elől egy kürtös ment a Balassa-címerrel, a bölényfejvel a mellén, belefújta a kürtjébe, hogy minden jótét lélek jó eleve térjen ki az útból. Egyszer baja is lett a nemes vármegyével, mert a haldoklóhoz siető, szentséget vivo pap nem akarván kitérni, az egyik huszár belevágott a pap jobb karjába, s a szentség kiesett a kezéből. Nagy violencia volt ez az isten ellen, de emiatt is csak a vármegye feje fott: ítélni az isten ellen nem tudott, Balassa ellen nem mert.

Ámbár nehézkezu, sok szeszélyu úr volt, a bosztoho nép mégis jó emléken tartja, mert ami a földjein termett, azt a földjein lakó nép közt szórtá szét. A mostani báró nem vét a légynek se, mégis hidegebbek iránta. Elösmerik, hogy olyan, mint a falat kenyér, de érzik, hogy e falat kenyér morzsái másutt hullanak el.

Másképp csinálta az öreg. Nem járt kártyázni Pestre, se nem hozott szeretot Bécsbol. Hiszen annyi szép tót leány terem otthon. Ha bement a gyarmati vásárra, micsoda világ volt az a mesteremberekre! Kivált az özvegysége után. Benézett például a szucs sátra alá, ahol vagy száz tulipános, szegfüves asszonyi ködmönke volt garmadába rakva.

- No, Kripuska, hogy megy a vásár, Kripuska?

Kripuska egy vézna, fekete emberke volt, messze földön híres a hímezett tulipánjairól, harmadéve halt meg, ha jól emlékszem. Nagy ijedten lekapta a fejéről a sapkáját:

- Gyengén, gyengén, méltóságos báró úr!

- Hát vannak-e szép ködmöneid?

- Van egy-ketto.

- Mennyi van?

- Van vagy száztíz.

- Hogy adod, Kripuska, a legszebbet?

- Tíz pengoforint, amit a méltóságos úr kiválaszt.

- Hát a legrosszabbat, amit te kiválasztasz?

Kripuska nevetett.

- Nyolc forintért adom.

- No, hát akkor rakd föl szekérre mind a száztízet, Kripuska, és még ma estére ott legyen Kékkon, kilenc forintjával, Kripuska, mert azok is közte vannak, amiket te kiválasztanál, s azok is, amiket én.

S úgy kacagott, olyan jóízuen kacagott, mint egy gyermek, örömeiben, hogy ilyen leleményes számmuveletet csinált.

Képzeltetni, hogy bosszankodtak aztán a leányok és menyecskék, akik ködmönt jöttek vásárolni, mikor Kripuska szokott éneklő hangján kijelenté:

- Voltak szebbnél-szebbek, de mind megvette, lelkem, a báró Balassa.

Nagy csapás az ilyen. Hiszen az igaz, hogy van más szucs is, de mit ér, ha csak a Kripuska ködmöne az igazi ködmön. Finom virágait messzirol föl lehet ösmerni, mintha nem is varrva volnának, de lehelve. Hiszen ködmönöket a kékkői szucs, Petrás Sámuel is varr, de ég és föld a különbség formában, hímezésben. Azokat legföljebb a szegény zsellérlányok hordják, akik a hideg ellen védekeznek, s nem a férfiszem elé fegyverkeznek. Szóval, a Kripuska-féle ködmön a módi, az a nyalka viselet. Más formája van abban a deréknak, s ingerlobben ring a csípökön. Akik értik, azt mondják, hogy Kripuska nagy művész, s ha egyszer meghal, senki

sem tud többé olyan ködmönöket csinálni. Meglássátok, hogy a halála után kétszeres áron fognak elkelni a viseltes ködmönei is, mint ritkaságok!

De Balassa, úgy látszik nem osztotta ezt a fölfogást, mert amint estére hazahozták neki egy nagy szekéren a tömérdek noi ködmönt, ezekkel a szavakkal ballagott át a kékkoi szucshöz, Petráshoz, aki éppen most jött meg, s bosszús képpel rakta ki a ládákából el nem kelt portékáját:

- No, Petrás, vén kutya, úrrá tettelek, he!

Petrás egy csöppet se vágott nyájas arcot a nagyúr előtt.

Petrás goromba ember volt (hiszen ma is él, és még most is olyan, mint a pokróc), ráförmedt Balassára:

- Szégyellheti magát a méltóságos úr, hogy a saját jobbágyát így leteszi egy idegen miatt. Bizony nem tettem volna föl a méltóságos báróról.

Balassa mosolygott rejtélyesen, titokzatosan, amint mondani szokták, befelé.

- Szamár vagy, Petrás, nem érted a dolgokat. Hiszen rajtad akarok segíteni.

- Köszönöm szépen - feleli Petrás gúnyosan -, Kripuskától vesz száz ködmönt, hogy énrajtam segítsen. Talán nekem akarja adni a méltóságos báró?

- De már azt a bolondot nem teszem, Petrás fiam. Sokkal okosabbat, sokkal jobbat teszek én azokkal, ami segítségre léssen. Megállj csak, hogy fogsz te engem magasztalni!

- Ezért ugyan nem - morogja Petrás keseruen -, mert ha azt hiszi a méltóságos báró, hogy emiatt az én portékám lett kelendőbb, ugyancsak rosszul hiszi. Az asszonyi állatok bolond állatok, s amelyik nem kapott Kripuskánál ködmönt, hát az mind rendelt nála, s inkább vár hetekig az övére, mintsem hogy nálam vegyen. Ehol van ni, visszahoztam mind...

S dühösen rúgta szét a ködmönöket, amelyeket az inas szép formás rakásra halmozott fel a falnál.

- No, no. Ne tüzelj fiam, Petrás, mert bizony megbánod keservesen - csillapította a báró, odanyújtván öblös tajtékipipáját a huszárjának, hogy töltsse meg, aztán letelepedett a nagy bor-karosszékre, melyet a várból hozatott volt le magának, mert különös élvezetei közé tartozott itt üldögelni délutánonkint és disputálni a goromba Petrással, akit voltaképpen kedvelt. - Azt gondoljátok ti, krumplin nőtt mesteremberek, hogy csak a parasztnak van esze, hogy az úrnak nincs. Hát én megmutatom neked, Petrás, hogy a nagyúrnak még több esze van - de nem vigyorogj, mert pofon ütlek, Petrás. Azt mondom én neked, Petrás, hogy a te mesterséged pompásan fog menni ezentúl, és ezeket a ködmönöket drágábban kapkodják szét, mint a híres Kripuskáét. A legyek köpjenek be engem, ha nem így lesz...

Emellett azonban olyan együgyü arcot tudott vágni, mintha egy csöpp agyvelo se lenne a koponyájában s egyre pattogatott a kövér ujjaival.

- Ohó, te édes testvérke (ez volt a szavajárása: »*bracsek szlatki*«) a fejedet rázod, amint látom. Hát jól van, pukkadj meg, egy fogadást ajánlok arra, hogy igazam lesz. Állod vagy nem állod?

- Attól függ, mit kapok és mit adok.

- Mindenképpen kapsz... Ha mához egy évre nem lesznek kapósabbak a ködmöneid, mint a Kripuskáéi, én vesztettem. Kapsz tolem tizenkét üszo tehenet, te választod ki a gulyámból, ha pedig kapósabbak lesznek, te vesztettél, és kapsz tolem tizenkét botot, én választom, hogy ki veri rád.

- Itt a kezem - szólt mogorván a kékkoi szucs.

Ravasz, ötletes ember volt a megboldogult báró. Az ördög se hitte volna róla. Görbén vetett az esze, de oda, ahova akarta. A ködmönök dolga is egy nábob ostoba szeszélyének látszott, pedig egy körmönfont csintalanság volt.

Hej, a ködmönök! Sokat emlegették azokat. Száz év múlva is hírük lesz még. Berakták oket a vár egy szobájába, mely a fürdoszoba és a báró hálósobája között van. A báró elnevezte a szobát »Kozsuchariumnak« (Kozsuch tótul ködmönt jelent), és azután nemsokára elkezdte hasznát venni a Kozsuchariumnak. Délutáni sétánál, a kertekben, amint gyomláltak, vagy a réten, ha gyujtettek, esetleg vasárnap a templomban kiszemelte magának a legszebb menyecskét vagy leányzót (mert *varietas delectat*), s aztán egyszeruen odaüzent vagy az apának vagy a férjnek:

- A Zsuzsika számára egy ködmönt tartogatok, hát jöjjön fel ma a várba választani.

Parancs volt az ilyen, ritkán szegültek ellene. Az egyenloségi érzések színes pillangói még akkor gubóikban szunnyadtak. Tényleg erkölcstelen brutalitás volt, de amaz idok szokásaiban szétozlott a brutális íze. Tudta is azt az együgyu nép, hogy az úr joga is végzodhetik valahol! Maga a muveletlen úr se tudta. A *jus primae noctis*ról vidám nevetgéléssel beszélgettek a fiatal urak, az ezüst kupácskákat hajtogatva. Szóval, nem vették azt olyan nagy sérelemnek, amilyenné késobb notte ki magát a lovagregényekben. Sot némi megtiszteltetés mutatkozott a dologban.

Kényesebb esetekben Safranyikné, az özvegy kulcsárné, volt a közbenjáró. Igazi Éva leánya volt ez a Safranyikné, akiben egy angyal lakott és vagy tizenhat ördög. A tizenhat ördög praktikájával, cselszövényeivel tudta megkeríteni urának, akit az akart, miután már ot nem akarta, pedig még helyes asszony volt szép vonásokkal és egyenes termettel, mint egy gránátos. Azt beszéltek Kékkon, hogy Petrás érdeklodik iránta, és hogy az asszony is csak Petrás előtt mutatkozik a tizenhetedik lakójával.

Hogy mi volt köztük, nem lehetett tudni, de annyi bizonyos, hogy Petrás mindig elpirult, ha az özvegyet szóba hozták elotte, és másrészt Safranyikné is gyanúba keverte magát, mert a nagy messzelátót, mely a várbástyán állt, s mellyel esténkint a csillagokat nézegette a báró, sokszor találta úgy, hogy a cso Petrás udvarába volt beigazítva.

- Miféle kométa lehet a Petrásnál? - dörmögött a four. - Hej, lessétek ki már egyszer, ki használja az én messzelátómat?

Hát kilesték, hogy a kulcsárné szokott vele mulatni, ha a méltóságos úr nincs otthon.

Ebbol fuzte aztán szakadatlan tréfáit és incselkedéseit hol Safranyiknéval, hol Petrással.

- Mikor házasodol meg már, te bolond szucs?

- Nem érzem semmi szükségét.

- A melled se kívánja?

- Az se.

- Tudod is te, hogy mi kell neked? Megrothadsz, mint a tök, ha egyszer utolér a betegség. Pedig utolér. Hogy nem érzed az asszony hiányát? Mert számár vagy, Petrás. Vannak dolgok, amelyeknek hiányát másoknál mindenki látja, csak az illeto nem. Viszont vannak dolgok, melyeknek hiányát az illeto ember érzi csak, pedig nincs is meg az a hiány. Hány embert hallottál panaszkodni: »Oh jaj, nincs elég pénzem«, vagy »Oh jaj, nincs elegendó egészségem, nincs gyermekem, nincs elég szénám« stb. Pedig mennyi egészséges ember van a világon s mennyi gyerek és mennyi széna! De senkit sem hallottál még panaszkodni: »Oh jaj, nincs elegendó eszem«, pedig milyen kevés a valóban eszes ember. No, Petrás, hát neked sincs elegendó eszed, hogy el nem veszed azt a Safranyiknét. Huh, micsoda fehér teste lehet annak.

Petrás felmordult vad keserúséggel:

- Mintha nem tudná?

- Vakuljak meg, Petrás, ha láttam.

Általában a báró igen kegyes volt azokkal a vászonnépekkal, akik egyszer az o szobája küszöbét átlépték. Ez az út vezetett legbiztosabban a templomba (noha a templom éppen ellenkezo irányban volt, a vár baloldalán). A báró férjeket keresett nekik és rendesen talált is. Mert a tótockák okos emberek. Tudják ok, mitol nem döglük a légy. A kékkoi vár urával hasznos jó lábon lenni. És végre is mirol van szó? Egy gyöngyszem letörött a pártárol. Hát mi az?

Így lon tehát, hogy a kozsuchárium ajtai gyakran nyíltak meg, lassú, biztos csikorgással, amely alkalomkor a folyosókon járkáló lakájok rejtelmes szoknyasuhogást véltek hallani. De jobb azt nem látni, nem hallani... Hisz az egész csak annyi, hogy holnap egy ködmönnel megint kevesebb lesz.

Hej, csak nagy kujon volt az elobbeni báró! Tudta az, mi a jó. S ha talán még nem volt is megírva az ismeretes verssor: »Minden órának leszakítsd virágát«, o már közel sántikált hozzá, csak egy kicsit helytelen szórendben: »Minden virágot szakíts le egy órára.«

Nagy kertje volt hozzá. Amerre a szem lát, a kékkoi bástyákról le Kürtös völgyén egészen a székvárosig, mely a Balassa nevet viseli prédikatumnak, fölfelé a Lopata-erdo gerincéig: mind Balassa-jobbágyság lakik a szétszórt csoportokban fehérlo házakban. Ahol a pléhfedelu tornyok tündöklenek a lapályon, azok a palócfalvak, ott teremnek a karcsú, szikár barnák, amott a hegyoldalokban, a dombokon, a lenhajú, piros-pozsgás *nyevesták* (menyecskék). Az ember úgy látja oket a messzelátón a mezokön, pirosuló kendoikben, mint valami pipacsokat a rozok között.

Hanem aztán közelről ki lehet választani a legszebbeket. Arra valók vasárnap a templomok. Mindegyikben Balassa a kegyúr. Illik neki oda benézni. S ha valami akad -

...Hát az a valami hadd jöjjön magának választani egy ködmönt.

Így fogytak, egyre fogytak a ködmönök. De a ködmönök becase is fogyott. Lassankint kiszivárgott mind szélesebb körbe a kékkoi kozsucharium titka. A lakájok is fecsegték, talán Safranyikné is kiszalasztott a száján valamit, sőt maguk az áldozatok sem hallgattak eléggé. Minden napfényre került, s a Kripuska-féle ködmönöket a gúny nyilaival kezdték szurkálni. Aki maga vette is, röstellte többé fölvenni. Ha itt-ott mégis feltunt egy-egy karcsú leány természetén ismeretes szegfűvel és pompás színu tulipánjaival, nevetgetve ujjal mutogattak az illetőre. Még egy-egy jóakarátú idosebb ember szavakkal is fölvilágosítá:

- Ejnye húgom, húgom, hát már te is megjártad a kékkoi várat?

A kis bamba leány elpirult és eltunodott: mért mondták ezt neki? Hát olyan nagy bun a kékkoi várban lenni?

Addig tudakolta, hogy végre megtudta. Dehogyan vette volna föl ezután a ködmönkét széles e világért.

Nem viselték már azt, csak az istentől elrugaszkodott élemedettebb asszonyok, akik szerették, ha gyanúba keverik, hogy megtetszettek valakinek. Így borult rá a Kripuska muremekeire az alkony. Úgy, hogy egy év múlva a Mihály-napi vásár után este betoppant a kékkoi várúrhoz Petrás szucs.

- No, mi jót hoztál, édes testvérke?

- Azért jöttem biz én, méltóságos uram, hogy tessék azt a tizenkét botot rámveretni.

- Hm. Hát milyen volt a vásár?

- Egy szálíg eladtam a portékámat.

- És Kripuska?

- Sírva ment haza.

- Hát ugye mondtam, Petrás, hogy számár vagy. Mondjad, hogy mi vagy?

- Számár vagyok, méltóságos báró úr.

- Hát az igaz. Hanem mármost gyere ki az udvarra!

Balassa kihozatta a derest a fáskamrából.

- Mármost feküdj rá, édes testvérke.

Petrás engedelmeskedett szó nélkül. Kemény ember volt, tudta, hogy ami adósság, az adósság.

- Hívjátok elo a Safranyiknét! - parancsolta a főúr.

A deresen fekvő ember vonaglott, a fogait vicsorgatta a szégyentől, hogy ot Safranyikné így lássa - éppen Safranyikné.

- Méltóságos uram - hörgé tompán -, ez nem volt az alkuban.

- Ne csipogj, fiam Petrás, mert úgy volt az alku, hogy én választom, aki rádverjen. De nini, itt jön már Safranyikné.

Nagy lihegve jött a konyha felől, kipirulva, fehér kötényben, felgyurt ingujjakkal. (Hm, elég szép karja van még!)

- Nosza, lelkem Safranyikné, kapjon föl egy pálcát és verjen erre az emberre tizenkettőt!

Petrás fölszisszent.

- Asszonnyal akar megveretni? Inkább veressen rám huszonnégyet a legmarkosabb hajdúval!

Safranyikné majd sóbálvánnyá vált, mikor a deresen fekvő delikvensben felösmerte Petrást; szemei lassanként megteltek könnyekkel, s a puha szíve is kicsordult: »Nem tehetem méltóságos úr - inkább vágassa le a fejemet«, majd hirtelen elhatározással térdre vetette magát a főúr előtt: »Kegyelem, kegyelem!«

- Egy föltétel alatt - szólt Balassa, a rot bajusza alatt ravaszul mosolyogva. - Ha holtig tartó rabságra változtatjuk a büntetését, a pap előtt.

Petrás fölpillantott lopva s látván a szivárgó könnyeket az özvegy fekete szemeiben, meglágyult, s gyöngéden, halkán kérdé:

- Akarja?

Safranyikné elpirult, a fejével biccentett, s elkezdett hangosan sírni.

Így hajtatók be Petrás György a házasság igájába, élemedett korában, egy rossz ötlettel. Ami egyébiránt nem igen okozott változást a dolog érdemére nézve. Mindössze annyiban, hogy az ütlegetek nem egyszerre, hanem ízesletekben kapta ki özvegy Safranyiknétől, helyesebben Petrásnétől.

A falusiak sokáig emlegették a szegény Kripuska pusztulását és a báró furfangos fogadását, s az olyan esetre, ha valaki ezentúl valamiben rövidet húzott, megszületett a gunyos közmondás: »Úgy járt, mint Petrás szucs, aki tizenkét üsző helyett egy tehenet kapott.«

***

Hogy elvitt a mese! Akaratom ellen, mint az álom. Hiszen én a hajdani báróruul beszélek, akihez semmi közünk. Azért baj az ilyen írásbeli diskurzus, hogy senki közbe nem szólhat. Szalad az ember emlékezete barázdáról barázdára, mint az ördögmotolla.

Egészen más a mostani Balassa; nem adja magát össze holmi szucsökkel, s nem is csinál kedélyes tréfákat; finom nagy úr, illatos vizekkel locsolja magát, amellet szelíd, jó ember, mindenkit megbecsülő, nem tegezi az még a hét éves parasztyereket se. Nem sanyargatja a jobbágyait, nem hatalmaskodik velük; ha megharagszik a jobbágyra, azt mondja neki: »Ön helytelenül járt el velem szemben, Majmos Mihály, ez nem volt öntül szép.« Az öreg tizenkettoig vágatta oket ehelyett - de jobban is ment a dolga.

Csak egyben ütött apjára, az asszonyok dolgában. Nem tud velük jóllakni. Egy-egy asszonyi ábrázat húzza, mint a mágnes, mint az alvajárót a hold. S ha még csak ot húznák, de a földjeit is kihúzzák alóla, és egyszer csak úgy marad csupaszon, ahogy o szereti látni a dámákat.

Hiszen az apja is - isten buneül ne vegye, mert nincs az ember taplóból (sot ha meggondoljuk, a tapló is tüzet fog) -, hanem az apja megelégedett azzal, amit otthon talált, amit a ködmönökkel megszerezhetett, ennek ellenben csak az kell, ami ritka és drága.

Még mint siheder legényke ott szaladgált a *Napóleon-szemu* kisasszony után, aki annak a kornak a legnagyobb csodája volt. Horváthy uram ma is élő ember, és éppen most Gyarmat felé kutyagol Holéczyvel, félig mint komornyik, félig mint szekretárius volt akkoriban a báró úrfi mellett künn Saulneban, Lotharingiában, ahol a Napóleon-szemu leány lakott, kinek látására a világ minden részébol sereglettek az emberek. Horváthy uram Naplójában e rendkívül szép teremtésrol a következők foglaltatnak:

»E nevezetes D'Estany Josephine 1825-ben született, most tizennyolc éves hajadon. Napóleon tsászárhoz hasonlatos phisiognomiával, mely mégis oly szép, mindenkben ékes, hogy valakik tsak látják, beleszeretnek. Az urunk is tellyesen meg van habarodva.

A tiszteletreméltó fehérszemélynek kék szemeiben a következő betuk látszanak köralakban, miképpen a pénzeken, »*Napoléon Empereur*«. A különös tünemény doktorok szerint abban találja magyarázatját, hogy a leány anyja áldott állapotában egy Napoléon-d'ort kapván az o bátyjától, fájdalmasan nézegeté azt, midon tüle késobb meg kelle válnia.

Az kisasszony vidám, egészséges és miként fönnebb íram, külso formáiban annyira takaros és jeles, hogy egész ns. Nógrád vármegyében nem igen találtnék párja. Itt igen rossz a koszt és a borok. Vagyunk szálláson az »Arany Fácányhoz« címzetu vendégfogadóban. Fácányon kívül más korcsmák is tele vannak a világ minden részébol ide következő kíváncsi gavallérokkal és kurmacherekkel. Itt vagyon a Duke of Montrose, a Lord Dudley, a Waldstein Hansi gróf Prágából és sok más jeles nemzetbol való ifjak, kik mind a leányzó körül legyeskednek vala, ki is azonban legszívesebben mosolyog ama napóleonbetus kék szemeivel a mi Tóni úrfinkra - dicsértessék érte a Jézus Christus.

Azaz, hogy N. B. jobb volna talán, ha nem így volna, mert ama szerentsétlen napóleoni arany, akit a terhes asszony boltba küldött, s ki a szíve alatt viselt magzatjának szemeibe örökre bevésődék, töméntelen aranyoknak léssen ebben a formában elcsalogatója. Bécsi zsidó immár harmadszor küldé nekünk több zacskó aranyakat, s van is nincs is az utolsónak alján valamelyes.«

Így a Horváthy szukszavú naplója a saulnei kalandról (itthon ugyan többet beszéltek róla illo tempore). Más nemzetek krónikásai is följegyezték.^[14]

Mintha tudja isten, mit érnének szerelemre az efféle természet játékát képezo szemek. Hiszen a szemeit voltaképp becsukja az asszonyi állat, ha csókolózik!

Hogy miképp lett vége a dolgnak, ki csalta meg hamarabb a másikat (mert mindig csak ez az egy kérdés van homályban), nem tudjuk, tény az, hogy Josephine után valami Pepita nevu táncosno következett. Ezt kísérgette a kékkoi úr városról városra Európán keresztül, s fizette a számláit, ékszereit. No, hát az is belekerült egypár garasba. Eközben nagykorú lett, és megházasodott. Szegény embereknél annyit jelent: »megtalálta a jobbik eszét«, nagyuraknál annyit jelent: »megreparálta a zsebét«. A grófkisasszony sok pénzt hozott a házhoz, minélfogva a mézes év után újra kezdhette régi passzióit. Röpködött, mint a lepke, szokétul barnához, barnától vöröshajúhoz. Veszedelmes botanizálás. Az asszonyi koponya gyökereiért törni magát azoknak a különböző színe szerint. S míg az ember ezek közt babrál, a saját hajszálai szépen eltunnek. Így járt a báró. De azért nem lett okosabb. S most is vígan megy az úton, melyen már sokan jártak elotte mágnások és gavallérok. Kevélyen kocog a pejkanca, s gond nélkül fütyörész a lovas. Tele tüdovel szívja be a levegot, és mulattatják az országúton kibontakozó festoi jelenetek. Olyan szép a világ, mintha egészen neki volna teremtvé! Csak éppen még az a százezer forint hiányzik hozzá, amit a pörért adnak. Széles jó kedvében szóba áll az ismerosökkel. Egy nagyszarvú eros kost, mely állítólag a bikával verekedett Stracinban és meg is kergette, az úton vesz meg egy szegény zsellértol, aki vásárra hajtotta, hús forintért. Krizsnócon a csevics kútnál megállítja a lovát s vizet kér egy kislánytól, aki készséggel odanyújtotta zöld korsóját, megtörülve csücsét ingvalla ujjával. A báró híz belole s odavet a leánynak egy tízforintos bankót.

- Vegyen magának szagos szappant!

A gyermekleány mosolyán áttört némi aggodalom is.

- Még azt hiszik, hogy loptam! Jaj istenem, sok ez!

- Sok-e? - jegyzé meg a báró egy átható gyöngéd pillantással. - De hátha még a saját száját nyújtaná, nem a korsóét.

Sarkantyúba kapta a lovát s tovább ment - de a méreg már rácsöppent a liliumra. A benne lakó ördög nem pihent, ha a báró nem vehette is hasznát, o csak dolgozott mégis, a nagy katlan számára...

A novinkai aklon boróka lóg ki az eszterhaj alól. Mert okos ember a juhász, gondolta magában: Van egy szolom, az termi a bort, van egy nagy korisfám az akol elott, alatta szépen elfér két asztal, van a feleségemnek két szép szeme, annak kedveért megállanak az utasok. Mindebbol tehát pénzt lehet csinálni, ha magam mérem ki a boromat. Utánajárt az engedélynek, s azóta mindig ül egy-két utas a fa alatt. Most is ott látjuk nemzetes uraimékat, Horváthy és Holéczy uramat nagy porosan, elottük a boros palack, a csevics kancsó az asztalon, az asztal elott pedig csípore tett kezekkel, nagy fejcsóváltásban a juhászné, akinek most mesélik a Filcsik-estet.

Trip, trop. Lódobogás hangzik. A juhászné megfordul, nevetó édes arca tiszteletteljessé válik.

- Ah, a méltóságos báró!

Balassa megpillantotta ispánját a fa alatt, s feltunt neki, hogy kocsi nincs közelben.

- Per pedes apostolorum, domine Horváthy? - kiáltja vidáman.

- Különös esetünk volt - feleli Horváthy nevetve.

- Nem tetszik leszállni? - kérdi a juhászné.

- Ha tartaná, kedvesem, a lovamat.

- Hogyne tartanám. Olyan szép állat!

A báró leugrott a nyeregből, s Horváthynak most már még egyszer el kellett mondania, miképp ravaszkodta fel magát a kocsira a beteg Filcsik, s hogyan sült ki apródonkint, hogy a veszett kutya marta meg. Mire aztán eszeveszetten leugrottak mellette.

- Ugyan rosszul tették - mosolygott Balassa -, hogy másodszor is bolonddá hagyták magukat tenni.

- Csak nem gondolja a méltóságos báró...

- Sot bizonyos vagyok benne, hogy az imponzor mindössze kényelmesen akart elhelyezkedni a csézában.

- No, az nem lehetetlen - vélte Holéczy.

- Mordizom adta! Nagyon restellném - vakarta fejét az ispán. - Nem akarnék nevetségessé válni. Minden csontját összetöröm a kutyának. De ilyen rászedés! S hogy hazudott, - mintha könyvből olvasná! Persze, a csizmadolog se igaz hát, se a bársony topánka...

- De már abban nemigen hazudott - mondta Holéczy -, mert a bársony topánkát ott láttam az egyik csizmában.

- Miféle bársony topánkáról van szó? - kérde Balassa közömbösen.

Holéczy szólni akart, de Horváthy leintette a szemöldjei rángatásával. (Megléhet, éppen ezzel csinált bolondot.)

- Ej, semmi. Egy pár csizmát vitt Krúdy Kálmán számára, hogy azt mondja, a városerdoben ráakasztja egy előre kijelölt fának a gallyára, és hogy a pénzt ugyanott találja a fészekben.

- De a topánka? Hogy függ ezzel össze a topánka? - vágott közbe a báró élénken.

Hm. A két úr jelentőségteljesen összenézett. Balassa észrevette.

- Valami titok van benne - szólt idegesen -, hogy nem akarják elmondani.

- Nincs, nincs - sietett a választ megadni zavartan az ispán. - Egy semmiség az egész. Holéczy barátom észrevette, hogy a csizma noi lábra való és ezt fölemlítette. Nem így volt, Holéczy?

- De úgy volt.

- És aztán?

- Filcsik azt mondja, hogy Krúdy egy éjjel bársony topánkát vitt hozzá, hogy arra a nagyságra szabja a lábbelit.

A novinkai juhászné fölszisszent.

- Mi bajod, Judit húgom?

- Jaj, a ló meg akart harapni.

Ijedten eresztette el a kantárt, és olyan fehér lett az arca, mint a marmancs.

- Talán a tied az a topánka, te Judit?

- Oh istenem, dehogy! (Zokogásba tört ki, a fogait összecsikarította.) Ugyan mit fognak rám. Száradjon el térdig a lába, akié.

- Ostobaság! - morogta Balassa sötét arccal, s zavarában a jobb lábát tette a kengyelbe. - Ez a Filcsik egy javíthatatlan gézengúz, urak - tette hozzá eroltetett mosollyal, mikor fenn ült a lovon. - Gyu, Szemiramisz!

Elvágatott a törpe almafák mellett, melyek az útszélén nyíltak. Mintha ezer meg ezer rózsaszínű szoknyácska lenne az a sok virág, amikbe piciny méhkisasszonyok öltözködnek. Ott sürgött egy egész raj, zümmögtek lágyan, édesdeden, és szálltak megrakott szárnyal az erdő felé.

Egy hus áram jött nyugatról, megcsapta a forró fejét, meghuhogott az erdő tole, mintha hívná...

Hát jól van, elmegyek.

Hirtelen megfordult és visszalovagolt az akolhoz, magához intvén az ispánt.

- Üljön föl a lóra, Horváthy. A Szemiramisz jó futó, még utoléri Filcsiket. S ha nem, legalább a csizmát megtalálja az erdei fán. Vegye ki belöle a bársonytopánt és hozza el. Szóval, keresse meg valahogy a topánt.

- Parancsolatára, de akkor méltóságod gyalog marad.

- Ne törödjék azzal! Hanem ha a topándolgot elvégezte, nézzen be a »Zöld Fához«. Ott lesz szállva báró Baldácsy vagy a fiskálisa; mondja meg nekik, ne várjanak délután, legfőlebb estére jövök be, és magammal hozom azt a bizonyos dolgot, amit várnak.

- Megértettem, báró úr.

- No, hát csak siessen!

Lovast cserélt a ló. Balassa kivette az egyik pisztolyt a nyeregkapából és betette a tarisznyájába. Aztán befordult a gyalogúton a rászkai erdő felé, szemben a Bány patakkaal, mely onnan jön, ahova o megy.

Hej, szép az a Bány. A mi zsuzunk, a mi kis drágagyöngyünk. Hogy szökdél, hogy harsog a buja páfrányok között; szikláról sziklára ugrik, a lapályon elandalog; fölséges gyep rámaájában erre fordul, arra fordul, meg viaszsalad, mint valami játszadozó kiskutyaa. Öröm vele együtt jönni.

De vele szembe menni lehangoló. Hallani, hogy zsémbel eleinte, hogy locsog, hallani a hervadt füvek panaszát, az alámosott parti homok omlásának halk nesztét. Ez a zaj mindig kisebb, tompább lesz, jelentéktelenebb; egy ér, egy ezüstcérna kiválik, mint a foszló szövetbol, s egyre keskenyebb, keskenyebb a Bány. Hogy fogy, hogy sorvad, hogy zsugorodik össze és csöndesebb. Megyünk, megyünk fölfelé, o is jön, de már susogásnak szelídült zúgása. Följebb megyünk mellette, s úgy látszik, mintha halálos beteget virrasztanákn, kibol rohamosan fogy az életero. Csak alighogy csörgedezik. Aztán megint megyünk, és már hangot sem ad, nem eleven patak többé, csúszó-mászó ezüst gyík, mely el-tunik egy csomó fuszál alatt, vagy valamely földrepedésben, hogy újra fölbukkanjon, és végre örökké, nyomtalanul eltévedjen a kövek között.

Együtt kell jönni a patakkaal... Aki vele indul, ahhoz szeretetre méltó és mindinkább beszédesebb. S mi mindent elkövet útközben! Fölszedi az ereket, beleütodik a szikladarabokba és gyöngyözve hull vissza, betekint a rákok lyukaiba, megöntözi a liliumot, a szirontákat a partokon, minden szökellésénél más alakot vált. A szél letört valahol egy akácgallyat, mely beleesett. Viszi diadalmas csörgéssel, morajgással. Az akácgally egyik virágjában lusta darázs ül, palankinban viteti magát a kis mihaszna. S a Bány eközben egyre cseveg, dicsekszik: »Húsz kilométerrel odább már malmot fogok hajtani.«

Az is eszedbe jut ebbol, hogy még másik húsz kilométerrel odább beleszakad egy nagy folyamba, elvesztve nevét, egyéniségét, megsemmisül; mintha egy bájos gyermektestet egy idomtalan vén banya nyelne el nyomtalanul. És mégis belenyugszol, mert a természet örök rendje ez. A patakok, folyamok a céljaik felé sietnek és célt érnek. De miért legyen egy *másik* megsemmisülése is a pataknak? Eggyel minden lényre, tárgyra, élore, élettelenre megelepszik a természet, csak a patakra mért kettot. Egyet, amikor a folyam elnyeli a végzodésénél; másikat, amikor egy tótnak a bocskora is fölissza a kezdodésénél. Hiszen mindegy, igaz hogy mindegy, és a patak se bánja, de mégiscsak rontja az illúziót ez a visszafejlodése a Bányknak. Mintha kedvesedet, a szép leányt, látnád fiatalodni, vékonyodni, megint kurta ruhájában jár, azután már csak oskolás golyhó, majd karon ülo és végre tehetetlen csecsemo a pelenkáiban...

Ez a hangulat rezgett a Balassa lelkében. Nézte, hogy a kék párák, melyek mint finom fátyol lebegnek a távolban a víz fölött, eltunnek, hogyha közel ér. A patak is csal. És szeles is. Egy szelíd lejton, túl a Makarács Jánosék réttjén, kiszalad bolondjában a medrébol vizének egy része, gondolja, megelelozi a többit, s egy órai barangolás után, nagy kört írván le a mezon, viaszatér ágyába, alig egy arasznyival az elindulás helyétol. Hja, a patak is csalódik.

Ily feketén látott Balassa most mindent. Zúgott a feje, forrt a szíve. Szeszélyes, állhatatlan jellem volt e különben finom, szeretetreméltó foúr. Egy jelentéktelen dolog, egy ilyen topánhistória képes volt ot fölizgatni. A régi oligarchák vérébol sok csergett benne is. A kis kellemetlenségeket nehezebben viselte el, mint a nagy csapásokat. Nem a Mimi iránti szenvedélye volt eros, de az önszeretete. Mimit már körülbelül megunta volt, s a rászkai

kastélyba is inkább azért járt, mert most, a denunciaciók és vizslafülek korában, itt jött össze magyar barátjaival, ahol legalább kibúsulhatták magukat kedvükre a Gilagó muzsikája mellett.

Megunta, mert hunek, kezesnek látszott. Semmi sem unalmasabb, mint egy efféle leány, ha az ember nyakán csüng és szerelemről nyafog. De most, hogy gyanúja támadt ellene, egyszerre megszállta a keserűség, a veszteségérzet. Bizonyosságot akart, érezte, hogy okvetlenül látnia kell és beszélni vele. De addig is saját gondolatai keresték a bizonyosságot. Mentegették, vádolták.

Miért lenne a cipo éppen a Mimié? Hiszen a város közel van, s ott sokan viselhetnek bársonycipót. Ki tudja, kinek varratta Krúdy a csizmát? A Mimi fel se húzná. Nevetséges. De mit is tudna szeretni a finom Mimi egy zsványon? Aztán, hogy juthatna be Krúdy a kastélyba, ahol a leghívebb cselédei orzik Mimit?

Úgy ám, de miért jött akkor zavarba Horváthy és Holéczy, miért néztek össze titkon, mintha tanakodnának, hogy mindent elmondjanak-e, amit tudnak? Hátha mégis bunös a Mimi? Az igazat megvallva, nem lenne csoda. Egy könnyűvéru teremtés, ki egykor cirkuszban kötélén járt, ki a színpadon, tapsoló tömegek előtt énekelt, hogyne unná meg magát az egyenes földön, egy hallgatag erdobe zárva? S az unalom - az ördög kalitkája.

Minden eszébe jutott most, egy-egy szó, valami kis pletyka, amit elmondtak neki, s most beillik a tényállásba, mint a kiesett fakocka a rovátkáiba.

Hernyó Miska, a Krúdy egyik betyárja, ott mulatozott a minap éjfélkor a krizsnóci korcsmában. A kékkoi mézszáros, Nagy Mátyás, jelen volt s ingerelte:

- Na, híres Krúdyék! Csak szegény emberrel tudtok elbánni. Bezzeg Balassa jól odaüzent Krúdynak, de ovele nem mer kikötni.

- Hagyja el, nemzetes uram - mondta a betyár bizalmasan. - Nagy kutya a Kálmán. Olyan helyen lop o a bárótól, ahol nagyítóüvegen se látni azért kevesebbet.

Nagy Mátyás a szemével hunyorított s gondolta magában: No, én is olyan helyen lopok. (O ugyanis a méroserpenyo külsejére alul, ahol nem látják a vevok, egy pár latnyi viaszkot ragaszt.) Hát igazat beszélhet Hernyó Miska. Sok mindenféle hely van a világon...

Balassának füléhez jutott ez a tréfa, és most - találgatja az értelmét.

Silbánszky Istvánné, a stracini »okos asszony« (a bábát hívják így a falvakban, mintha más okos asszony nem is volna), azt újságolta nemrégiben a novinkai juhásznéról, hogy Krúdy elhagyta, hogy az asszony sír-rí, majd megbomlik érte, utánajár a zsványtanyára, ahol birkahúst sütnek éjjel; Silbánszkyiné, aki a Péri-atyafiság révén nagynénje Juditnak, figyelmeztette is: »Judit fiam, vigyázz, tudod hogy már egyszer lenyírták a hajadat.«

Egy-egy megjegyzés - ami akkor semmiség volt - most egyszerre láncszem, s ahányat lép, annyi jut eszébe Balassának. Mert a féltékenység nagy vizsla. Neki van a legélesebb szeme, a legjobb orra és a legjobb memóriája.

De íme, a vadalmafa mögül, amelyikre negyvennyolcban a hurbanista papot akasztatta föl tekintetes Horváth Elek alispán úr, isten nyugosztalja (már ti. Horváth Eleket), kibukkan a ráskai kastély trnyos része, és ha Mimi vagy a cselédség közül ott van most valaki az ablaknál, mindjárt látják, hogy a báró jön. Hát az pedig nem célszeru most. Gyorsan, váratlanul kell lecsapni, hogy megzavarja kérdéseivel s megtudja az igazat.

Balassa tehát az almafánál, mely az említett nevezetes gyümölcs óta nem terem, sot nem is virágzik (mintha szégyenlené magát), átcsapott rézsunt az erdo surujének, hogy egy vargabetuvel a kastély túlsó oldaláról lepje meg gyanúsított kedvesét.

Valóságos oserdo ez a rész. Óriási méretu tölgyek és bükkfák sötétlenek beláthatatlan messzeségig, hatalmas lombkoronáikkal. A növényország királyai. (A báró hidegen, közömbösen megy el mellettük, pedig a zsidó ezekért is sok pénzt ad valamikor.) Van itt olyan hely is, ahova száz év óta nem sütött be a napfény. Nem is no alul egyéb, csak moszat. Ámbár a moszatot sem szabad lenézni. O a növények koldusa; a legutolsó, de legfüggetlenebb. O még a napra sem szorul rá.

Érdekes külön világ az erdo mélye, más növényekkel, más bogarakkal, más lepkékkel. Hát még ez az erdo, amelyhez annyi legenda és emlék fuzodik! Egy tölgyfán ez a név látható kivágva: »Christina«. Kegyeletes kezek gondoskodtak századokon át, hogy a fölírás épségben megmaradjon az elkérgesedett, elgümosódött faaggastyán oldalán, mert a jó vitéz poéta, Balassa Bálint vágta azt ki oda »török-nyúzó« késével, »mikor írtnak Urunk után nyolcvanot, másfélezer fölött«. Feltuno, hogy csakis ez egyetlen fa környékén, szerelmes epekedései helyén, apró, szikra alakú tengerkék virágok nyílnak. Szakasztott az a szín, ami a Dobó Krisztina szeme a kékkoi képtárban.

Ebbe az erdobe teszi bele a palóc nép fantáziája az *örök hollót* is. Itt él valahol, valamelyik odvas fában lakik, de nem jó meglátni, aki látja, hét nap vagy hét óra alatt meghal. E különös holló emberhangon fog megszólalni a végítélet napján, s pontról-pontra elsorolja a Balassák vétkeit.

Nem lévén a tens vármegye elegendó, de még a palatinus se a Balassák fékezésére, az agyafúrt palócok azért állították be ezt a hollót ekkora hivatalba, hogy mégis legyen egy mumus, akitől féljenek a Balassák.

De ki gyozné elmondani mindazt, amit tudunk az erdovel kapcsolatban. Hát még, amit nem is tudunk, az lehetne tömérdek! Ha ezek a lombos farkú mókusok, akik a léptek neszére felfutnak a fára, vagy lefutnak a fáról, mind elbeszelnék, amit apáiktól tudhatnak.

Amit én tudok az apámtól, én elmondom. Az o gyerekkorában egy nagy fát furészeltetett itt le a Balassák foerdésze, a boldogult Kiss János. Még most is mutogatják a törzsét. Az uradalmi bognár akart valamit csinálni belole, o jelölte a fát alkalmasnak; hát amint furészelik, egyre beljebb furészelik, egyszer csak kiesik belole egy holt katona puskástól, csákóستól, patrontáskástól. Hát az bizony egy labanc katona volt. Öreg, okos emberek megállapították, miként eshetett a dolog. A szegény katona, talán mint orszem, felmászott a vén fa elágazásaihoz, hogy a vidéket kikémlelje, a fa fotörzse belülről korhadott volt, a vitéz becsúszt, azon a császár se segíthet - és ott rostokolt mundérban, fegyverbe vagy százhusz esztendeig. Kiss János sírt ásatott neki ugyanazon a helyen és eltemette a gyarmati esperessel.

Éppen most lépte keresztül Balassa ezt a horpadt sírt, melyet vadméhek dongnak körül, s a szederindák, borókabokrok közül kibontakozván, szép selymes gyepre ért. Feje gozólgött, levette kalapját, s úgy ment terveket szöve, mint a mámoros ember, belebotolva kobe, gallyba, tönkbe.

Azzal tisztában volt, hogy a bársonycipo a fokérdés, ez a diabolus rotae. Hogy hát mit is fog mondani? Valami nagyon ravasz dolgot kell kieszelni. Legjobb lesz, ha a Mimi kis lábaira mond bókokat, aztán közömbösen hozzáteszi: »Miért nem viselsz, Mimikém másféle cipot?«

Erre o ezt feleli:

»Milyen cipot gondolsz?«

Balassa most így szól:

»Úgy gondolom, fekete bársonycipo illenék ezekre a lábakra.«

Mimi felpattan:

»Ugyan, eredj, kérlek, tudod is te, nem hordják azt, csak az öreg, köszvényes dámák.«

»Hát neked nincs is?«

»Sohasem is volt.«

A néhai Kripuska se hímezte kis szebben az o ködmöneit, mint Balassa fantáziájában az o bekövetkezo párbeszédjét, a Mimi mozdulatait, arcjátékát. Szotte-fonta odébb - mikor egyszer csak megint megbotlott valamibe.

Odanéz és összerezzen, hátratántorodik. Megdörzsölte a szemét, nem álmodik-e?

Amiben megbotlott, egy pár bársonytopán feketedik ki a páfránybokor mögöl, mint két kis fekete macska.

Topán vagy talán kísértet! A pokolbeli sátán üldözi topán képében? (Nem, ez mégse valószínű, mert az ördög, akármilyen szerény is, legalább csizmadiává változnék - ez a minimum.) Lehajlik, fölveszi: hát egészen új cipok, piciny lábakra valók, finom munka, magas sarokkal. Ki hagyhatta azokat itt, az erdo közepén? Milyen boszorkány tehette azokat éppen az o útjára, keresztbe?

Az egyikbe bedugta a kezét - hát még meleg volt, mint a fészek, melybol egy perc elott repült ki a madár. Az asszonyi láb melege megcsiklandozta ereit. Itt a közelben van valaki. Körülnézett, mindenütt csend és magány. A fák levelei sem mozdultak, sem közel, sem távol. Nem volt egy csöpp szél sem. Az erdo aludni látszott, csak a növények lélegzettek, de az is képzelodés.

Pedig mégis kell valahol valakinek lenni.

Egy rigó füttyentett a Balassa feje fölött, mintha a gondolataiba szólna közbe: »Itt van!«

A báró föltekintett, ahonnan a madárfütty hangzott, egy óriási jegenyefa meredt a felhoknek, s a tetejében magasan, hova már a madár is lusta fölszállni, egy parasztleány ült, piros pettyes kendo a fején, kurta rokolyája a teste körül szukre megcsavarva, szemérmesen... talán, hogy az a csúf rigó semmit se láthasson.

Balassának a háta borsózott, amint hátrafesztett nyakkal a leányt nézte alulról, aki egész nyugodtan, fesztelenül ült az ágon, mint valami mitológiai nimfa, és egy piros pántlikát kötött a legfelso gallyra.

- Leány! - kiáltott föl torkaszakadtából. - Hollá, leány! Mit csinálsz ott fönt, az isten szerelméért! Hogy jutottál oda? Jössz le mindjárt, te szerencsétlen! Ha ugyan le tudsz jönni.

Azon gondolkozott, mert jószívu ember volt, ne szaladjon-e a kastélyba létráért, dunyhákért, kötelekért, emberekért.

A leány, úgy látszik, nem volt abban a helyzetben, hogy megfordulhasson a hang felé, de hogy hallotta némiképp, egy mozdulata, fejének hátrahajtása mutatta, mire hirtelen kúszni kezdett lefelé, olyan ügyesen és gyorsan, mint egy evet. Balassát a bámulat fogta el.

Aztán egyszerre csak leért a fa közepéig, ahol szemére csúszott kendojét fél kézzel föltaszította és lenézett. Vidám kacaj hallatszott fel, hogy csengett tole az egész erdo:

- Hahaha! hahaha! Hiszen az te vagy, bárócska!

Balassában megfagyott a vér, olyan fehér lett az arca, mint a nyír héja.

- Mimi! - hörögte álmélkodással, haraggal, ijedelemmel vegyülten. Aztán homlokára ütött: Hiszen mindjárt tudhattam volna. Csak egy trapézművészno képes ilyesmire.

Mimi egy perc alatt lent termett, és egy mély, kecses pukedlit vágott a báró előtt, olyan grace-szal hintve az ajkáig körbe hajló, az ajkától körbe nyíló karjával csókot, mint a cirkuszban szokás.

- Itt vagyok, kedves báró. De te hol veszed itt magad?

Csupa mosoly volt, a melle pihegett, a szemei ragyogtak, a szépen boltozott homlokáról gyöngyök gurultak a kipirult arcon végig.

A báró összeráncolta a homlokát:

- Hát meg van maga bolondulva, hogy a fák tetején jár? - kérdé haragosan. - Miféle szeszély! Miért teszi azt?

A szép leány vállat vont, kedveskedoen riszálta hozzá a derekát is.

- Hát régi mesterségemet gyakorlom, hogy el ne felejtsem, ha majd maga nem fog szeretni.

- De hisz ez szörnyuség. Valami más céljának kell lenni. Senki sem megy fel a jegenyefákra kedvtelésbol. S azt még velem sem fogja ön elhítenni, hogy egy kis sétát tett fölfelé.

- Miért ne? Nem tagadhatja el, hogy testmozgásnak az is testmozgás. De adja ide a cipomet.

- Azokat én találtam, nem adom.

- Ugyan ne bolondozzék! Hiszen csak nem mehetek harisnyában haza.

Hozzáugrott és kitépte kezéből a cipókat, aztán leült a gyepre és keresztbe tette a lábait.

- Hunyja be a szemét, bárócska, ha jó ember.

A bárónak minden kigondolt terve halomra kezdett dolni.

- Minek az a komédia? - szólt gúnyosan.

- Nem turhetem, ha néznek, amikor öltözködöm.

- De hát amikor vetkőzödik?

- Az más. Oh, de cudar vagy ma, kis báró.

- Van elég okom rá. Íme, ez a ruha is. Hogy jutott eszedbe ilyen ruhát fölvenni?

Mimi fölhúzta topánját, fölkel, és csípőre rakva kezét, negédesen illegette magát.

- Nos? Talán nem jól áll? Mi?

- Istenemre, semmi kedven sincsen e percben a tréfára.

- Szóval azt akartad volna, hogy külön mászó-toalettet rendeljek meg Párizsban Dusantoytól.

- Azt akartam volna, hogy egyáltalában ne mássz a fákra. Most pedig azt akarom tudni, hogy hol vetted ezt a paraszt-kosztümöt?

- Az egyik lánytól, aki nálam szolgált.

- Ilyen termetű leány sohase szolgált nálad.

- Ugyancsak megnézed a szolgálóid termetét, bárócska.

- Ne térj ki a kérdésem elől, kérlek - szólt a báró mogorván -, mert súlyt fektetek a feleletedre.

Mimi csak most kezdett figyelmessé lenni a komoly, szinte lázas hangra, hogy ez aligha játszi kötekedés, ravaszkodó harag, melyet egy csók elolt. Itt valami felhőnek a lába lóg le. Most csak az a kérdés, villámok vannak-e benne, vagy csak záporoso. - Egy fürkészo pillantást vetett villogó fekete szemeivel a báróra, mintha a lelke mélyébe akarna látni. Összerezcent, mint valami elfűjt illat, egyszerre elszállt arcából, hangjából, egész lényéből az a vidám, édes játszóság, mellyel eddig parírozott a bárónak. Pedig kár volt ezt a varázslatos fegyvert elvetnie.

- Ön igazán furcsa - mondta lassú, panaszos hangon. - Mi lelte önt? Mit akar tolem?

- A választát.

- Ej, hát istenem, legyen esze. Mondom, hogy a szolgától vettem a ruhát, s természetesen átvarrta az én termetem szerint, ahogy szokás az ilyet.

S ezzel nem várva többé egy szót se, ott hagyta Balassát, megindult a lejtőn, karjait bágyadtan alálógatva, s a piros fejkendőt le engedve csúszni hátul a nyakára. Balassa egy percig mérlegelni látszott a felelet becsét, s körülbelül arra az eredményre jutott, hogy a kis kígyó jól kicsúszott a hínárból. Önkénytelenül lépkedett utána. Egy láthatatlan erő kényszerítette rá.

A leány nem tördött ezzel. Tudta-e, hogy utána jön vagy nem tudta? Valószínű, hogy tudta, mert a tavalyi haraszt és a fák elhullajtott száraz gallyai recsegték-ropogtak mögötte a súlyos férfileptek alatt. De akár tudta, akár nem, nem siettetett lépteit (nem menekült előre), se nem lassította (nem várta őt), csak ment, ment nyugodtan, egykedvűen, mintha egyedül volna az erdőben.

Egy helyütt lehajolt, hogy egy kankalint leszakítsa. Ekkor utolérte Balassa.

- Hová fut előlem, Schramm kisasszony?

Elször szólította e hideg névvel, mely egykor a színlapokon hányódott.

- Hát haza - felelte egyszerűen.

Most aztán egymás mellett mentek, de szóval, a leány szórakozottan tépdelte a kankalin sárga pártáit. A főúr lopva nézegette. Még mindig tetszett neki. Pedig nem volt valami különösen szép, csak érdekes. Vézna, nyúlánk fejét egy kicsit balfelé hajlítva hordta, mint ahogy a vad szegfű nő, az arca is csupa szöglet volt, de annak minden porcikája beszélt, s ahányszor ránéztél, annyi különféle leányt láttál, mert minden szava, mosolya, piros szájának mozgása, szemeinek villanása, pilláinak rezgése újjá és ismét újjá tette.

Blaskovics Pál, aki Hontból átjárt a rászkai hazafias összejövetelekre, így szólt róla egyszer, s méltó, hogy mint muértore hivatkozzunk: »Ha szultán volnék, mind a háromszáz feleségemet elkergetném, és csak ezt a Schramm kisasszonyt tartanám meg, mert ebben megvan mindaz, ami a háromszázban.«

Ez ugyan nem volt egészen igaz, mert a Miminek imádandó, fitos orra volt - s az ember, ha szultán, esetleg egy görög orrt is tart raktáron. És kék szemeket is. Micsoda drágakogyujtemény volna az, amiben például zafír nincsen?

Nem tört volna meg a csend, ha közbe nem jön egy vadrózsabokor. Hogy beleütik ezek a virágok az orrukat mindenbe!

A rózsatövisbe beleakadt a Mimi pántlikája, mely azon vidék divatja szerint a szoknya baloldalán röpköd. Mimi megrántotta, a pántlika leszakadt, a szoknya nem különben engedett a ráncában, s látható lett egy kis darabon alsó fehér kacérabb testvére.

A báró lehajolt a lehullott szalagért, mert minden viszonyok közt gavallér volt a nokkal szemben.

- Köszönöm - mondá a leány bús mosollyal.
- Nekem úgy tetszik, a fa tetején is hagyott egy szalagot - jegyezte meg a főúr fagyosan.
- Valóban, ma rossz napom van a szalagokra nézve...
- Nekem úgy tetszik, mintha saját maga kötötte volna fel a fa tetejére.

Mimi összerezzent, Balassa legalább úgy vélte látni, aztán semmitmondó hangon kérde:

- És ezt ön olyan sajátságosan hangsúlyozza?
- Mert sajátságos a dolog - felelte a báró gúnyosan.
- Hogyan?
- Minden feltuno, Schramm kisasszony, ami magyarázatra szorul.
- Egyszeruen egy jelt tettem oda, egy trófeát, hogyha valaki nem hinné, milyen magasan voltam fönt, a pántlika bizonyítsa.
- Természetesen. Hogyne. Kiszélák is mindenütt odavéste a nevét a sziklára, a gleccserekre. Nem volt szegénynek pántlikája.

Eközben kiértek a suruségból, s látható lett szemben a barokk stílu kastély egyik csücske, innen már gyönyöru kavicsos út vezetett, körülülte nagy hársfákkal, melyeknek lecsüggo lombozatja mély, ünnepélyes árnyat vetett az útra. Jobboldalt egy piciny völgykatlanban suru fák között repkénnyel befuttatott kápolna állt, melyet a báró boldogult anyja, egy Szerencsy-leány, építetett a kísértet kiengesztelésére. Mert kísértete is volt a rászkai erdonek. Egy fejetlen bölény szokott e helyen megjelenni, valahányszor valami szerencsétlenség történik a Balassákkal. Többen látták, és esküsznek rá. A fejetlen bölény, a néphit szerint, a fejét követeli vissza, mely a Balassák címerpajzsán van, s mindaddig kísért, míg vissza nem kapja.

Mimi most átcsapott az elhanyagolt gyalogútra, mely a kápolnához visz.

- Hát nem jön haza?
- Elobb átöltözöm a kápolnában.
- Hogyan? A kápolnában öltözik?
- Ezt a ruhámat ott tartom. Csak nem gondolja, hogy így mutogatnám magam a cselédség előtt?
- Úgy? titokban uzi a mászási sportot? Senki sem tud róla?
- Senki.

A Balassa homloka még jobban elborult.

- De ez esetben, mondja csak, kinek szól a jelvény, a fára kötött pántlika, kinek akarta azt megmutatni, mert valami cél csak van vele?

A leány arca kigyulladt, mint a láng, és szemeit zavartan sütötte le, mint egy bunös. A férfi villogó szemekkel ugrott hozzá és megragadta vadul a karját, szilaj, szinte durva és mégis szerelemtől izzó hangon hörgé:

- Mimi, Mimi, te megcsalsz engem! Te nem szeretsz többé!

A leány arcán látszott a pillanatnyi tétova. Kiszakítsa-e kezét a báróéból és fusson, vagy pedig?... Végre is a »vagy«-ot választotta, szelíden odaborult a Balassa eros, férfias mellére, és miközben odatemette a könnyes arcát (a Balassa inge mind átnedvesedett), azalatt a szabadon levo kezével hátul fölfogta az egyik lelógó hajfonatát, s ezzel a fölséges korbáccsal pajkosan odasuhintott a Balassa nyaka közé.

No, ez aztán olyan kedvesség volt, melynek lehetetlen ellentállni. A haragos férfi megolvadott, a karjaiba szorította:

- Oh, te rossz Mimike! Oh, te bolondos kis fityfiritty.

***

Kacsalábon forgó mesebeli kastélyoknak van az a jó tulajdonságuk, hogy úgy maguktól történik bennük minden. Terített asztal, jó borok és egy letépett rózsaszál, mely királykisasszonnyá változik. Szóval az utas megtalál itt minden jót - és a szolgák, lakájok nem alkalmatlankodnak neki, minden valami varázslatra történik.

Ez is olyan kastély volt - cselédek nem is mutatkoztak. Meg voltak szoktatva, hogy láthatatlanokká tegyék magukat. Hanem azért minden rendben volt. A báró megterítve találta az asztalt az ebédloben, s míg a Mimit várta az ablaknál, amint átöltözködve eljön a kápolnából, mire megint megfordult, már a másik teríték is ott volt az asztalon és pezsgo a jégtartóban.

Aztán eljött a Mimi is, üdén, vidáman, mosollyal, hosszú ruhában, legyezovel, kék pántlikás szalmakalappal. Egy egészen új Mimi volt. Mintha most látná eloször.

- Jaj, de szép vagy, lelkem, úri dámának.

- Hát parasztleánynak nem voltam szép?

- Dehogynem szívem, csakhogy akkor haragudtam rád.

- No, ugyan miért?

- Talán mert bolond voltam.

Leülnek szemben egymással. Semmi nyoma többé a haragnak, duzzogásnak. Az ételeket fölhordják, minden jó. A pezsgo is pompás. Az illatos tavaszi levego beárad az ablakon. Igazán édes az élet. Minek azt keseríteni holmi sötét képzelodésekkel? No, igyál még egy korty pezsgot, Mimi! A kedvemért!

Megindul az az úgynevezett bódító, csiklandozó beszélgetés, ami így kettesben szokott folyni, mikor az ember a maga pezsgójét issza, de nem a maga asszonyával. Fölséges összetétel az így.

- Hát hogy vetodtél te most ide, kis bárócska?
- Megyek Gyarmatra, viszem a pöرت.
- Abban a tarisznyában?
- Az iratok vannak benne.
- De valami kemény tárgyat is éreztem, mikor künn a kápolna előtt magadhoz szorítottál.
- Az a pisztolyom
- Juj, ha elsült volna! De csak nincs megtöltve?
- Mind a két csöve.

Mimi arcán igazi ijedelem mutatkozott.

- No, hallod - szólt elképedve. - Meg találod magadat loni - tette hozzá fehéren, mint a fal -, ha odaütödöl valamibe és elsül.

Balassa kedélyesen nevetett e gyerekes aggodalmon, mely amellet jól is esett neki.

- Másnak szántam én azt - jegyzé meg rejtélyesen, néma melankóliával.
- De nini, el is felejtettem kérdezni, hogy jutottál te énhozzám az erdobe a jegenyefához?
- Csak úgy arra mentem.
- Véletlenül?
- Véletlenül.
- És a kocsidat hol hagytad?
- Nem vagyok kocsin.
- Hát akkor lóháton jöttél?
- Úgy se.
- Csak nem jöttél gyalog, mint a vándorló legények?
- De bizony gyalog jöttem.

- No, ez aztán különös - szólt a leány elcsodálkozva, és a szemkarikái nagyra nyíltak. - Hát beszélj már, mi ennek az oka?

- Egy furcsa eset.

- Mondd el hamar.

- Majd egyszer, majd ha valamelyik nap újra eljövök.

- Nem. Most.

- Most igyunk, és ne faggass. Nem illik.

- Hát te nem eleget faggattál engem ebéd előtt?

- Nekem okom volt.

- Mit? Újra kezded?

- Pardon, egy szót se szóltam. Büntess meg. Gyere, no, közelebb, üss pofon azzal a kis kezedd. Hadd gondoljam, hogy még a régi vagy.

- Hiszen mennék én közelebb és ütnélek is, de ezek az inasok még mindig ki s bejárnak.

- Menjenek a pokolba, csak bort hagyjanak itt, sok bort. Szomjas vagyok. Koccintsunk, Mímike. Legyünk megint jó barátok. De ne légy alázatos, ne légy kezes, mert félek akkor, hogy megcsaltál. Csinálj már valamit ellenemre, haragudj, kérlek.

Megint ivott és újra ivott, pedig kezdett már a nyelve akadozni, és a gondolataiba minden korty több-több fekete színt vegyített. Gonosz nedv ez. Olyan, mint a hiéna. Fölássa a halottaidat, akármilyen mélyen temetted el.

S a Balassáé még fölül volt, friss hantolású.

- Nyergeltess egy lovat a magadéiból, mert be kell mennem Gyarmatra, várnak ott rám.

- Csak nem hagyysz még itt?

- Nem, ezt a palackot megisszuk előbb.

- Ne igyál már többet, kis bárócska.

Balassa fölfortyant; most már mindenért gyanakodott:

- Mit akarsz azzal elérni, hogy ne igyam? Te leány, te belelátsz a lelkembe, te félsz!

- Ugyan, mitől félnék?

- Amit a bor súg, attól.

- No, és mit sűg?

- Azt mondja nekem... de gyere közelebb, űlj a térdemre,  gy ni. Eh, eredj, megszűrt a kapocs.

- H t vedd el onnan a kezedet.

- Jó, elveszem. De mit is besz ltűnk? H t igen, hogy mit mond a bor. Azt mondja, igen érdekes lenne egy penecilussal kivenni a szívedet és megnézni a napvilágnál, mi van benne.

- Ne beszélj, kérlek, ilyen borzasztó dolgokat.

- Hiszen ezt csak a bor mondja, nem  n...  n semmit sem mondok. (Kacagott hozzá keserűen, kísértetiesen, hogy a lénynek a háta borzongott tole.)  n csak azt mondom, hogy tölts m g egy kis bort.

E pillanatban benyitott a komornyik, az  reg Katona István, akit »selyem talp n k« neveztek egymásközt a cselédek, mert zajtalanul tudott járni-kelni a termekben, mint a kísértet.

- Hopp,  reg, nyergeltess meg egy lovat.

- Elmegy a méltóságos báró  r?

- Mi k z d hozzá?

- Mert itt van, k rem alássan, Gilagó hatodmag val, de ha siet a méltóságos  r, akkor be se jelentem.

Balassa élénken ugrott f l a sz krol.

- Mi? Hogy Gilagó van itt? Hiszen ezt maga az isten hagy totta le nekem. Hát csak j jjon be, nem sietek. Dehogy sietek. A Balassák sohase sietnek.

Az osz haj  szolga a fejét rázta kimenoben, tudta o, hogy nagyon is sietnek a Balassák.

- Mimike, kicsinyem, hallod-e, itt van Gilagó.

Egészen f lpezsdűlt, örömre gerjedt,  j ember lett, minden ébredő beszédét elfojt  ez a n v, be se bírta várni, m g bejön, odaszaladt az eb dlo ablakához, s maga kiáltott ki:

- Gyere be, fűst s!

Mire aztán becsoszogott n gyr t hajolva a kis törpe Gilagó  t másik cigánnyal, nagy zaj és csatara közt hozván be a cimbalmot és a brűg t.

- Ember vagy, Gilagó - ki lt  eléje a f ur -, látom, hogy szeretsz engem.

- Hogyne szeretném kezsit, lábát csókolom, mikor  gy szeretem, mintha a tulajdon  dezs rajk m lenne.

- No, szerethetsz is, mert az apám akasztatta f l az apádat,  gy maradt r d a hegedu.

- Azs már igazs, kezsít, lábát csókolom, mert ha ílne, most is o muzsikálna a hegedumön.

- Hát igyatok elobb, én is iszom. Te pedig, Mimike, ülj le ide velem szemben, hadd nézzem a szép arcodat.

Odakönyökölt az asztralra és Mimit nézte szomorúan, Gilagó rárántott valami hazafias kesergore, mitol még jobban elszontyolodott az arca, és mintha a nóta húzná le a haját, rendetlenül omlott le a homlokára. Valami isteni kód borult rá, szemeit félig lehunyta, lelke, szíve pedig olvadt, egyre olvadt, mint a nemes érc az izzó tuzben.

Egyszerre az asztralra ütött szilajan, betyárosan. Mert a magyar emberben benne van a puszták fia, akár várban született, akár csoszknuyhóban. Akár a professzorok muvelték, akár a deres.

- Ácsi! Nem ez a nóta kell. Ez is szép, ez is szép... de nem az igazi.

Próbált Gilagó másikat, de az se kellett. Balassa dühbe jött, hozzáhajította a poharat, éppen a hegedut érte, s összetört rajta ezer darabra.

- Mindjárt tudtam, bibast, hogy te leszel a gyengébb - mondta nevetve Gilagó, kifelé rázogatva a hegedubol a pohár bepotyogott üvegcserepeit.

- Vigyázz, Gilagó... Ide hallgass. Majd elfütyölöm neked, milyenformát akarok. Itt kóvályog a fejemben valami. (Elkezdett dudorászni.) Nem ez, nem! Valami gyönyörut, valamit a boldogságról. Itt a kisasszonynak muzsikálj, vén kutya! Ne az én lelkemet dömöcköld. Az o szívét változtasd meg vajjá. Megállj csak, Gilagó. Majd mindjárt megmondom, Gilagó. Meg ne moccanjatok.

Szép, klasszikus fejét a könyökére fektette, s ábrándos homlokán kigyulladt az ihlet, szállt a lelke, szállt, szállt a Balassa Bálinté felé, hiszen abból való, s elkezdte szavakba, dalba önteni, amit gondolt, szaggatottan, de érzéssel, szomorú, édes színezéssel.

Hej,	Gilagó,	vén	Gilagó,
Fogd meg azt a hegedut.			

(De ne fogd még, számár, ne mozdulj, míg végig nem danolom, mert megzavarsz.)

Szerelemrol,	boldogságról
Húzz nekem egy gyönyörut!	

(Gilagó a szemeivel hunyorgatott, a kis rókafejét előre hajtotta, s úgy figyelt, úgy ügyelt meghegyezett fülekkel, mint egy kopó.)

Muzsikáld	a	szívét	vissza		
Ennek		a	kislánynak.		
Te	meg	kis	lány,	ide	hallgass,
Neked muzsikálnak.					

- Jaj de szíp, mint a friss bimbóhajtás, csókolom kezsít, lábát, jaj, fújja el még egyszer azzsal a harmónikás szent szájával.

S most már fölkapta szerszámát Gilagó, s nyomról nyomra kísérte a dalt a húrokon, s apródonkint összefogdosta a hangokat, az érzéseket abba a száraz fába.

- No, most már elmuzsikálom.

Szépen, édesen csengett az új nóta, mint a gerlice bűgása, mint a harmathullás, mint az erdozúgás, mint a Bágy folyása. Egy pillanat szülte ezer esztendőnek, egy szív lehelte ki sok millió szívnek.

- Az isten áldja meg a nyirettyudet, vén Gilagó. Csak húzzad, csak húzzad! Te meg, kis lány, oda hallgass...

Mit ért, ha odahallgatott is, ha az esze egyebütt járt? És ha e nótát se értette; de kár, hogy nem tudott magyarul.

Negyedszerre, ötödszörre már megtanulták a többiek is, különösen a cimbalmosnak volt jó fölfogása. Balassa a hangjával kísérte. Az este is leszállt már, s még mindig húzták a »gyönyörut«.

- De okos ember vagy, Gilagó, hogy eljöttél, de okos ember vagy. Miből szagoltad meg, hogy itt vagyok?

- Hát a jelekből.

- Miféle jelekből., Gilagó?

- Hát a három fistből, instálom.

- Miféle füstből?

- Hát az erdo beszélgetéseiből, instálom.

Balassa letette a poharat, szemöldeit összeráncolta, figyelmes lett.

- Bolondokat darálsz, more. Hogy beszélgetne az erdo!

- Beszélgetnek, kérem alásan, a lakói távolról, törjön el a kezsem, lábam, ha nem beszélgetnek, híradással vannak egymásnak, kezsit, lábát csókolom...

- Miféle lakók?

- Teszem ázst, a Krúdy tekintetes úrék.

- És hát miből tudtad?

- Három fist a Nyurgán azt jelenti, hogy a méltóságos báró itt van.

- Mi az a Nyurga?

- Ez a kopasz hegycsúcs itt a kastéllyal szemben.

- És ha nem vagyok itt?

- Ázs akkor csak egy fist.

- És még milyen jelek vannak?

Gilagó a fejét rázta.

- Én csak ázst szedem föl a tudományokból, ami a mesterségemhez vág.

- Melyitek tudja a jeleiket?

Murka Tóni, a brácsos, tartotta föl az ujját, és némi magyarázatot adott.

Egy füstoszlop a blatnici árkoknál azt jelenti, hogy zsandárok vannak az erdoben. Puskalövések napszálltakor a gyülekezési helyet jelzik aszerint, amennyi puskalövés. Furulyaszó esténként a Kipica-berekben megint mást jelent, a nóták különféleségéhez képest. Hát még éjjel a pásztortüzek! Egész hosszú üzeneteket tudnak ezek egymásnak küldeni. Íródiák három papirosra írják, ha levélbe szedné.

- Hát azt nem tudná-e valamelyitek - mondta, és megreszketett a hangja -, hogy mit jelent a piros pántlika egy magas fán?

Mimi látta újra vadul villogni a szemeit, és az ajkáról igyekezett eltalálni, mit beszélhet. De jó, hogy nem tudott magyarul.

A cigányok gondolkodtak, vakarták a fejüket, a fülüket, mintha ott volna a rejtély valahol. Míg végre kimondta a szentenciát Gilagó:

- Ázst csak a devla tudja.

- Akkor hát hadd jöjjön az a nóta.

Feje az asztalra hanyatlott, mintha elszunnyadna, pedig talán csak gondolkozott. Egy-egy sóhaj tört ki a mellébol, egy-egy mozdulatot tett a kezével, látszott, ha szunnyad is, hogy a lelke valami kellemetlen helyen jár.

Egyszer csak megint felütötte a fejét, fölkelt az asztaltól és kikönyökölt a nyitott ablakon. Lopva jött már az est. Hus erdei szello játszott kívül a falombokkal. Jól esett a forró fejének. Az udvaron fölnyergelt paripa kapálta a fővényt. A »Kákás« nevu tóból ide hallatszott a békák kuruttyolása.

- Csend, more! A békák muzsikálnak. Azt hallgatom most. Az a szép.

Gilagó sértett önmegadással szúrta keresztbe nyirettyujét a húrok alá, s ezek megérintve, panaszkodó pengésben kunkogtak fel.

Eközben ezüst kandelábereket hoztak be a szolgák égo gyertyákkal.

A fényre megfordult Balassa:

- Hej, kié az a ló odakünn?

- A méltóságos úr parancsolta, hogy nyergeljük meg.

- Igaz, el kell mennem... el kell mennem. (A homlokát tapogatta.) Megüzentem, várnak. Jó, jó. Hanem még a szentjánosáldását megisszuk, ugye, Mimi? Mulass te is, kis szívem. Ki tudja, mit hoz rád a holnap nap. Heute rot, morgen tot. Húzd le az egyik cipodet.

- Mi jut eszedbe? - pirongatá Mimi, ki egykedvuen kötögetett a mulató férfi mellett.

- Inni akarok a cipodból.

- Eredj. Hiszen az utálatos.

- Nem értesz te ahhoz. Az én osapám, Balassa Pál is ivott a Széchy Máriaéból. Csakhogy az csizma volt. A régi Balassák nagyobb iccéhez voltak szokva.

- Ki volt az a Széchy Mária?

- Egy csinos asszony, aki rokonom is volt, de nagyon távolról.

- Rokonod volt és csizmában járt?

- No, tudod, nagyon távolról volt rokonom, már t. i. nem a rokonság távoli, hanem a rokon, mert vagy kétszáz év előtt élt. És akkor divat volt a piros csizma. Tél idején a királyi udvarhoz is csizmában jártak az úri dámák.

- Voltál már te a királynál?

- Van is nekünk királyunk! Szegények vagyunk ezidoszerint.

- Azért, hogy királyotok nincs?

- Mindenért. De vedd le már azt a cipot. Mindent meguntam, csak ez az egy szomjúság bánt még. Ti cigányok is elmehettek isten hírével. Vacsorát majd odakünn kaptok. Kérlek, Mimi, gondoskodj róluk. - De egyebet is elvennétek, ugye?

- Nem vagyunk mink kevés - felelte Gilagó.

Ez annyira világos válasz volt, hogy Balassa kivette tárcáját, nézegetett benne, aztán elmosolyodott. Általában sokkal vidámabb lett, mint azelőtt; vagy csak az az úgynevezett akasztófahumor volt, melyet a keserűség fakaszt. Hiszen a legpajzánabb nedv, a bor is úgy támad, hogy egy láb vagy prés a szolozemet megnyomja, összetapossa.

- Hozass, kérlek Mimi, tollat, tintát.

Csakhamar ott termettek az íróeszközök, s Balassa magához intette Gilagót.

- Tartsd ide a tenyeredet, vén huncut!

Gilagó nyújtotta.

De amikor látta, hogy az uraság veszi a penicilussal meghegyezett kalamust, s írni készül a tenyerére, ijedten rántá vissza:

- Mi lesz ázs, instálom?

- Majd meglátod.

- Az ídesapám is ázst tanította, hogy írást ne adjak magamról, ha nem tudom, mi van benne. Hát hogy még saját magamat adjam oda írásnak!

- Nyugodt lehetsz, more: utalványt írok a kékkoi tisztartóhoz a tenyeredre, hogy fizessen ki neked száz forintot. No, mért vágsz olyan ijedt pofát? Nem tetszik?

- Tetszik, dehogy nem tetszik, de ázs lehetetlen. Oh jaj nekem, jaj nekem - tört ki síró hangon -, ázs a sejtés nyomja a lelkiismeretemet, hogy én öltem meg.

- Kit, te?

- Ázst a fekete ludat, amelyikből ez a toll van. Mindjárt szörnyet halnék, ha ázs a testemet érintené. Tetszik tudni, milyen a gyilkos. Ázsért hát jobb volna a kespénzs, méltóságos báró úr.

- Ha csak a lúdtoll a baj, Gilagó, azon könnyen segítettünk, van nekünk vastollunk is - s ezzel a báró nagy kedvteléssel keresett ki egy vastollat.

Gilagó a fejét vakarta, s a nagy szemöldjei fölszaladtak kétségbeesésében a homloka legtetejére, míg a kezzeit a piros nadrágja zsebébe dugta el.

- Ázs se lehet. Kenyerilo isten, hát már mindenképp á haláloamat akarja a méltósága?

- Hogy a haláloadat?

- Hát úgy, hogy ha ázs istentelen Krúdy megtudja (pedig ázs mindent megtud), hogy mi van a tenyeremen, megfog, levágja a kezsemet és elviszi a tisztartóhoz, hogy fölvegye vele a száz forintot. A tisztartó bezárja a fiókjába, instálom, a többi quietancia közé, és én aztán, szegény csóré, mivel húzsogassam a vonót, ha a méltósága nótát rendel? No, ugye?

- Az már igaz, de mért ne írhatnám az utalványt a baltenyeredre?

- Egy fene, kírem alássan, mert akkor a balkezsemet metili el a Krúdy, és a hegedít nem tudom mivel fogni.

A báró tette magát, hogy o is meg van akadva, nincs most készpénze. Arra pedig fogadása van, hogy többé semminko papírt alá nem ír, se bélyegest, se bélyegtelen. Ha tehát így áll a dolog, várjanak a cigányok, míg pénze lesz, akkor majd kipótolja nekik.

Nosza összesúgtak erre a Gilagó társai, s az öreg háta mögé kerülve, elkezdték a csurapéját rángatni:

- Vigyázz, diloj, sinivel thavel. Pirélsz ámál! Légy nekimahkos!^[15]

- Iszen elfogadnám - mordult hátra Gilagó -, de lássátok, a tisztartó *rándel* bennünket. *Mujalipe*^[16] lesz a vége. Lefozsi ázs még ázs estergomi prímást is, nemhogy engem, a krizsnóci prímást. Aztán a szegény phárót fogjátok szidni. De hát a méltósága kedviért istennek nevében ámen.

S ezzel hirtelen elhatározással odanyújtotta a tenyerét, mint egykor Mucius Scaevola.

Balassa fogta a tollat, és írta neki tenyerére a következőket:

»Kapry Mihály tisztartó urat utasítom, hogy e sorok átadójának száz pengó forintokat fizessen ki. Balassa.«

- No, most már elmehettek. Hanem vigyázz, hékás, a tenyeredre, hogy el ne veszítsd.

A cigányok kikotródtak a vacsorához, hanem a konyhában aztán bezzeg megindult a tanácskozás e rendkívüli esetből kifolyólag a további teendőkről. Mi lesz, ha a Gilagó keze meg talál izzadni? Nem jó volna-e az értékes testrészt becsavargatni valami kendővel, de hátha éppen a kendo találja a tintát fölszíni? Talán papirosba kellene begöngyölni?

Murka Tóni ellenezte ezt, mert a papirosok közt, azt mondja, vagynak iszákos papirosok is, melyek éppen olyan élvezettel szedik magukba a tintát, mint a becsületes ember a pálinkaitalt. A kézbetekerés rövid tanácskozás után mint célszerűtlen elvetetett. Hadd legyen a Gilagó keze kitakarva, mindig szem előtt, ellenorizve. Az igaz, hogy ennek is vannak hátrányai, mert ha a zsebébe találja dugni, a posztó ledörzsölheti az írást. Véletlenül hozzányúlhat valami piszkos tárgyhoz. Például a saját képéhez csap, hogy agyonüsse rajta a molesztáló legyet, vagy a kalapjához nyúl, vagy megvakarja magát. Szóval, nagy baj ez. Hanem hát (s ez is a Murka indítványa volt) össze kell hajlítani a karját, és a felsőkarhoz hozzákötni az alsókart, de olyanképpen, hogy a tenyér kifelé legyen fordítva. Ez a legbiztosabb, de nem egészen tökéletes, mert ha megindul valami záporoso, vagy ha Gilagó megbotlik és leesik, úgy lemossa róla a száz forintot, mintha egy pengó krajcár volna. Tömérdék szó fordult meg milderrol a konyhában. S mindenféle eshetőségek kontempláltattak: ha megbotlik Gilagó és le talál huppanni a sárba, ha por belepí kezét útközben. Végre se bírtak határozatot hozni, s nagy disputák közt indultak meg késon este Kékko felé. S egyelőre csak annyi látszott bizonyosnak, hogy a Szent István jobb kezét se orzik jobban Budán, mint ahogy a Gilagó bal kezét fogják orizni Kékkoig. Hanem ha a tisztartó nincs otthon, ha elutazott vagy három napra, az lesz még csak a nagy parádé.

A cigányok vacsorájáról Mimi gondoskodott, ot is mulattatta a tenyérre írt utalvány, »mégiscsak kedves bolond ez a bárócska«, mire azonban visszament a konyhából, Balassát már elnyomta a buzgóság, édesdeden aludt a díványon. Nem árt, ha egy kicsit megtisztul a feje.

Lábujjhegyen lépkedett, nehogy felköltse, aztán egy köpenykét vett magára, és kiment a szabadba. Azt mondják, minden este nagyobb sétát tesz az erdőben, s mindig egyedül. Hogy nem fél egy ilyen csöpp teremtes.

Sokáig hallotta, mindig messzebbrol-messzebbrol, a távozó cigányok élénk beszélgetését. Síri csend van ilyenkor. Alszik az erdő összes lakosságával; csak a bagoly huhog, csak a gyík

oson tovább kövek, bokrok és iszalagok között és az éjjeli lepkék, kik buta fejvel ütöttek bele rőtükben egy-egy gallyba nappal, míg az erdő zöld volt, most biztosan röpködnek benne, mióta tulajdonukba került feketén. Csak a szentjánosbogár és a fák rothadt belei világítanak nekik.

A hársak között megy a sugár leányalak. Itt, e sűrű lomboltzat alatt még nagyobb a sötétség. Ez a hatványozott éj. Az irdatlan nagy fák idomtalan alsó testéről cafatokban lóg le a sok lehámlott kéreg, s mozogni s élni látszik rajta. Mintha ismeretlen, csodás alakú hüllők tapadnának hozzá. A fantázia, karöltve a homállyal, isten dolgát végzi: alkot.

A hársfasorból befordul a fejetlen bölény kápolnája felé, ahol pedig még nappal se igen mer járni a vadászkastély cselédsége. A hold kidugja most ezüst sarlóját, s megszürikül egy kissé a bozótos környék. Nini, a kápolna-ajtóban két fekete varjú ül. Mimike odaér. Hess, csúnya varjak! Nem biz az - hiszen csak egy pár csizma.

Hogy elmosolyodik, mikor fölemeli. A csizmának mosolyodik-e el? No, ez ugyan késon jött - vagy hogy éppen jókor. Vagy annak örül inkább, hogy már itt járt, akire várakozik.

Egy kis sípot vesz ki a kebléből és megfújja. A hang élesen süvít s száll, száll az erdőben, nem fogják el, nem tompítják meg a lombok, szétnyílnak elotte nesztelenül, engedelmesen, nem úgy, mint a szél előtt, hogy összesúgnak haragosan, sem úgy, mint a kilott golyó előtt, hogy megzörrennek rémesen.

A síp hangjára egy másik síphang felel messziről. A leány figyel az irányt és felösméri. Hirtelen kinyitja a kápolnát, bedobja a csizmákat, aztán megindul a sziklához, mely alul a Bágy forrása szivárog ki az alvilág rejtelmes homályából.

Odaérve, leül a sziklára és hallgatja a forrás halk csörgését. Igaz lehet-e, hogy ez a Bágy valaha, a középkorban, nagy folyam volt? A hagyományok legalább azt állítják és hozzáteszik, hogy homokjában aranypor bőségben találtak, csak meg kellett szitálni. Vitéz Szt. László király azonban a németekkel hadakozván, amint ez aranyfolyónál kergette őket, katonái az üldözés helyett a folyóra vetették magukat, hogy aranyporral megrakodjanak. Mire fölfohászott a király (bár csak inkább sohase imádkozott volna ofelsége): »Oh, istenem, uram, nem bírom a fegyelmet fenntartani, tégy valami csodát e vízzel, legalább addigra, míg itt németek vagynak.« S lon, hogy egy pillanat alatt mindenkinek csodálkozására összecsucódtak a folyam partjai, mint két óriási ajak, s vált a talaj legottan gyeppel benőtt közönséges mezové.^[17] Csak amióta kissé fogyni kezdtek a németek, nyiladozék lassan-lassan ismét a föld, s lehet, hogy ha egyszer mind elfogynak az országból, megint nagy lesz a Bágy, és megint arany homokot hordogat ki az anyaföld belsejéből. Akkor aztán arannyal fognak fizetni a palócok. De ez nem lesz még nagyon hamar. Ajánlatos tehát még egy darabig megbecsülni a rézpénzt is.

Mimi egy kis idő múlva ismét megfújta sípját, s a másik síp visszafelelt, de már közelről. Ijedten kapott a ruhájához, a hajához, hogy rendben van-e. No volt. Ezt az éj se vette el tőle. Felállt s egy pár lépést ment a pataknál, ahol több a víz, hogy meglássa magát tükrében a holdvilágnál. De éppen ott egy lilium is nézegette magát a vízben. A lilium, a lilium. Oly szép volt, oly fehér és oly ártatlan. Ej, istenem, árnyéka mégis van! A szegény kis Mimi úgy restelkedett, de úgy restelkedett, mintha valami élőlény lenne a lilium és látná. Mintha nem is volna illo, hogy egyszerre egy helyen mutatkozzanak a pataknál.

Sóhajtott és odébb ment.

Finom hallásával immár a léptekeket is kivette.

Átlépett a patakon, s elébe ment az érkezőnek, közben figyelmesen szétnézve, hogy nincs-e közelben áruló szem.

Oh, mindenütt csak a holt természet volt. Fenséges csönd honolt hegyen és völgyön. Messzirol, nagyon messzirol a hegyekből lágy, édes furulyaszó hallatszott. Ott is szeret valaki valakit. De nini, két élő, villogó szem a sziklateton. Ah, egy szarvas!

Oh, istenem, azok a nagy agancsok a fején! Ha most is úgy volna, mint az Ezeregyéjszakában, ahol olyan könnyen változnak el a dzsinek segedelmével állatokká az emberek - és ha az a Balassa lenne.

De bizonyára csak egy közönséges igazi szarvas volt, aki nem is a Mimit nézte, és aki, ha el is tudná mondani az ünöknek, amit látott, csak annyit hozhatna össze a maga szarvas-eszével, hogy eloször két árnyék mozgott az erdő fái között, s aztán összeért, egy árnyék lett belőle, és nem mozgott.

***

Egy öreg óra múlva került haza Mimi a harmathullástól csatagos szoknyában és átmedvesedett cipőkben. (Csizma való az ilyen kalandhoz.) Szomorú volt és elmélyedő. Balassát még alva találta; egy vánkost hozott ki a hálószobából, az alvó fejét fölemelte és ráigazította, míg közben gyöngéden, szelíden simogatta meg szép hullámos haját. »Látod, számár - susogta, mintha neki szólna -, ha nem szeretnél olyan nagyon, tovább szerethetnél.« Aztán az egyik lelógó lábát visszaemelte a díványra, mint egy jó feleség a rossz uráét és megismételte: »Tovább szerethetnél, ha kicsit szeretnél.«

Eloltogatta a gyertyákat, csak egyet hagyott égve, de azt is áthelyezte messze a kandallóra, hogy ne legyen neki a fény kellemetlen. Majd levette a szőgrül tarisznyáját és elment vele. Asszony-kíváncsiság nem nagy újság, csakhamar visszahozta a helyére, s ekkor hosszasan, búsan nézte az alvót az ajtóból, mint ahogy a színpadokon szokás, mikor búcsúznak.

Gondoskodásában még a cselédszobába is benyitott, meghagyván az öreg huszárnak:

- Én most lefekszem, de az úr alkalmasint fölbred éjjel. Maradjon föl kend, hogy kiszolgálhassa.

Föl is ébredt Balassa, mert nemsokára csengettyuszó verte föl a bóbiskoló öreget, rohant is íziben.

- Parancsol valamit a báró?

- Készen van a ló?

- Mindjárt elvezethetem, de talán bevárhatná a méltóságos báró a reggelt.

Balassa nyájas volt a cselédeihez, rendszerint elbeszélgetett velök:

- Nem lehet, édes öregem, mert lássa, egy bolond embernek ígértem meg rám nézve életbe vágó ügyben, hogy még az este megjövök Gyarmatra; ha csak reggel érkezném, esetleg visszavehetné a szavát. Reggel már hult helyét találhatnám a fogadóban.

- De nem bátorságos az erdon.

- Miért?

- Tetszik tudni, ezek az éhes szegénylegények...

- Mernek is azok engem bántani.

- De Krúdy, azt mondják, haragosa a méltóságos úrnak.

A báró szeme kigyúlt haragos zöldes fényben.

- Csak jönne a fickó. Itt van az én jó Kuchenreiterem^[18] a tarisznyában. Ha én azzal megcélzom, nem eszik az több kenyeret.

- De hátha többen támadnak?

- Nincs arra eset, Katona bácsi. Sokkal kevélyebb az a kutya, hogysen többedmagával támadna meg egyet.

- Talán mégis jó volna, ha elkísérném!

- Eh! - pattant föl a főúr haragosan. - Hozza a lovat!

Szedte kalapját, tarisznyáját, maga is utánament, végig a folyosón, hol egy *olajos pohár* világított. Primitív szerszám: egy ivópohár tele olajjal, s mint valami fregatta úszott az olaj tetején egy farkikából kimagasló égo kanóc.

Piszkos, rot fényt eresztett, nem nagyobbat egy fülemile nyelvénél, de Balassa mégis meglátta világánál - a saját kísértetét. Megrázkódott, fölszisszent:

- Nini, a kis cipocskék!

A Mimi hálósobája ajtajánál oda voltak állítva egy székre. A szolgáló nyilván megtakarította, kikefélte és odahelyezé a székre, hogy reggel a komorna bevihesse. No, hát csak az egyiket fogja bevinni.

Körülnézett lopva, nem látja-e valaki, gyorsan lehajolt, fölvette az egyiket és a tarisznyájába csúsztatta.

Habozott egy percig, bemenjen-e? Megnézze-e fehér párnái között? Hiszen módja van benne. S ha ez a folyosói ajtó csukva volna, a szobákból nyíló bizton nyitva várja. Az öreg tölgyfaajtó repedésein s a kulcslyukon át mintha finom rezedaillat áradna ki ingerlon, hívogatón. De nem, nem, azért se megy be. Hadd érezze a kis kígyó haragját, megvetését. Összeszorította az ökleit. Isten legyen neki irgalmas, ha napfényre jön a bunössége.

A ló e percben fölnyerített az udvaron.

- Jövök már, ne nyihogj! - Egy-két lépéssel künn termett, s ruganyosan pattant a nyeregbe.

- Mit mondjak a kisasszonynak? - kérde az öreg huszár.

- Semmit, szolgám, semmit.

A szájával csettentett, s a kopogós erdei úton megindult a paripa, mint a nyíl. Még sötét volt a világ, ha nem is túlságosan, mert valami fehér párázat borította el a fák koronáit. Alkalmasint eso lesz reggelre. De reggel vajon mikor lesz?

A lovas kihúzta óráját, de nem ketyegett. No, hát nézzük meg akkor az *öreg órát*. A fönséges égboltozatot. Az minden idot, minden óranegyedet megmutat. Csakhogy ez nem elég, még egy olyan pajtásra van szüksége, amino a fönséges magyar nyelv, aki nem szorul a számokra, s mialatt öreg anyókánk, a föld, mint a muslinca a lámpa körül, egyet fordul a nap körül, járásának, kelésének minden egyes szakát, minden stációját meg tudja festeni szavakkal. Ha pitymallik, ha pirkad, ha hajnalodik, ha megvirrad, ha napkölte van, ha reggel van, ha öreg fölöstököm van, ha délelőtt és a többi, meg a többi... Hiszen egyebet se csinál ez a csodás firmamentum napszálltától napfeljöttéig, mint folyton-folyvást öltözködik más színekbe, más fátylakba, más palástokba, fölrakosgatva gyémántjait, a csillagokat, legelobb az estelit, legutolsónak a hajnalit, és ami közbül van, mindazt a sok ragyogó csecsebecsét. És azt mind ki lehet tanulni, hogy mikor mi van. Reggel aztán jön a nap a fényes ábrázatával, a bosszankodástól szinte vörösen: »No, most már vége legyen a sok toalettnek«, s az égboltozat egyhangú, szótalán, nem ad többé útbaigazítást aranyért se, vállalta helyette ezt is a nap, s az embereknek a saját árnyékukkal, ott helyben a földjükön mutogatja, hány óra van.

Balassa megnézte az eget. Keleten akkora darab, amiből egy asszonykötény kitelne, tejszínbe kezdett játszani. Ez a pitymallat. Éppen két óra múlt éjfél után.

»Még túlságos korán érek be« - gondolta magában s leeresztette a kantárszárát, hadd menjen a ló kénye-kedve szerint. Az éppen lassan akart menni. O ezalatt ráért elmélkedni a Mimi viselt dolgain s mérlegelni a gyanús jeleket. Hidegen turkált a tények, a szavak és a sejtések közt. Szemrehányást tett magának egyszer azért, hogy nem volt elég férfias és szigorú, másszor azért, hogy talán gyöngédtelenül bánt a leánnyal.

Azt mondaná erre az olvasó, aki a regényekből ösmeri a féltékenységet, hogy Balassa tehát nem is volt féltékeny. Dehogyan. O bizonyára féltékeny volt. De a féltékenység a hétköznapi életben nem mindig csap ki othelloi erovel. A »zöld szemű szörny« is degenerálódik, tisztelt uraim és hölgyeim, és anélkül, hogy becsmérlni akarnám e nevezetes szörnyeteget, némely esetben nem nagyobb, mint egy bolha: csípi az embert, alkalmatlan neki, esetleg nem hagyja aludni sem, de föl nem marcangolja.

A báró éppenséggel nem foglalkozott se gyilkossági, se öngyilkossági gondolatokkal, de minthogy megeredt az eso, elkezdett káromkodni, s beljebb nyomván kalapját az arcába, letért a hosszadalmas rendes útról, megcsiklandozta egy kicsit a lovát és nekivágott a Gyarmatra vezető erdei gyalogútnak, ahol a lombos fák alatt kevésbé éri a zápor.

Alig tett egy-két lépést, midon meghorkant a paripa és megállott. Oly hirtelen, oly váratlanul történt, hogy a báró már csak egy bevégzett tényt pillantott meg. Egy alak lépett ki a bozótból és megragadta a ló zabláját.

- Mi az? - riadt fel a báró.

- Oh, semmi, báró úr. Én vagyok az, akivel találkozni kívánt, Krúdy Kálmán. Jó reggelt kívánok a báró úrnak.

- Ah, hitvány kapcabetyár! - ordított fel Balassa, s kirántván a pisztolyt táskájából, felhúzta a kakast, célzott, elcsattantotta, de egyik cso se sült el.

A báró a fogait csikorgatta dühében.

- Szerettem volna kiloccsantani agyvelodet - sziszegte.

- Ne sértegessen a báró úr, mert én is vérből való ember vagyok, félek, hogy felforr. S az én pisztolyaim el szoktak sülni, báró úr.

Kihúzott a köpenyéből egy mordályt a balkezeivel és megvillogtatta.

Szép, nyúlánk legény volt ez a Krúdy, nem volt annyira sötét, hogy ki nem lehetett volna venni hosszúkás, lelkes arcának finom vonalait, kis kunkorodott bajuszát s kemény tüzu kék szemeit.

- Hát mit akar? - kérde a báró megvetőleg. Az arca hideg volt és unatkozó, mintha nem is igen érdekelné a dolog.

- Éppen errol akarok szólni - mondta Krúdy.

- Nem adhatná be hozzám írásban? - vágott a szavába dölyfösen.

Hiába, egy Balassa még a pisztoly csöve előtt is Balassa.

- Nem, báró úr, most ön a kezemben van. Most a föltételeket én szabhatom.

- Igaz, én elvesztettem a játékot e nyomorult pisztoly miatt. Tehát hallgatom önt, mit kíván. De eresse el a lovamat.

- Szívesen, ha megígéri, hogy nem megy el, míg nem végeztünk.

- Nem megyek el.

Krúdy eleresztette a ló zabláját, s egy indítványt tett:

- Gyerünk valami nagyobb fa alá, ahol nem ázunk.

Balassa a fejével biccentett és egy vén hársfához lépetgette ménjét.

- Báró úr - kezdé Krúdy -, egy becsületes vallomást teszek önnek. Én új életet akarok kezdeni, messze valahol, ismeretlen vidéken, meg akarok nosülni.

- Ah, nagyszeru - szólt végzetetlen gúnnyal. - Talán násznagynak akar engem?

- Egyenesen szólva, én pénzt akarok öntol. Sok pénzt.

- Szép, igen szép. Nos, hát odaadom, amennyi pénzem van.

Kivette a tárcáját - és odadobta a rablónak.

- Ohó - szólt Krúdy, útjába lépve, midon látta, hogy a báró ezzel lerótnak tartja szavát s menni készül. - Nem érett még azért a búza, mert a kalászait hányja. Mennyi pénz van a tárcájában?

- Mintegy száz forint, úgy gondolom.

- Az semmi. Mondtam már önnek, hogy becsületes életet akarok folytatni és...

- Azt minden csavargó mondja, de nem teszi.

- És hogy meguntam ezt a vidéket...

- Saprísti! A vidék is önt.

- Vagyis, számban kifejezve, ötezer forintra van szükségem.

Balassa vállat vont.

- Én csak annyit adhatok, amennyim van. Többet a császár se vehet el tolem.

- Én pedig azt állítom - szólt Krúdy határozottan és keményen -, hogy mégis öntol vasalom ki az ötezer forintot.

- No, azt szeretném én látni.

Krúdy nem felelt, mert éppen le volt hajolva, a Balassa tárcáját emelte fel a földről, s anélkül, hogy belenézett volna, egyszerűen odanyújtotta neki.

- Egészen pénz nélkül nem hagyhatja magát. Az nem volna tolem se illo.

Balassa meg volt lepetve, egyszersmind most látta, mert már virradni is kezdett, milyen úrias a Krúdy külseje; elegáns fekete kabátot viselt és szürke nadrágot, a köpenye is szürke volt, kerek, palástszeru, az akkori legújabb divat, vörös zsinórral hátul, melyről bojt lógott le.

- Hogyan? Ön nem akarja a tárcát?

- Istenemre nem, ha nincsen benne nagyobb összeg. De az én üzleti praxisom - tette hozzá öniróniával - arra a tapasztalatra tanít, hogy az utas urak máshová szokták elrejtteni a nagyobb összegeket, nem a tárcáikba, s még gentlemanek se átallják velünk szemben az ilyen

megbocsáthatatlan csalásokat. Ön nem is képzelem, báró úr, hogy az emberek mennyit élnek vissza a jószággal. Hiszi-e, hogy vannak gézengúzok, akik már otthon előre úgy preparálják a tárcájukat, hogy megtámadtatás esetében od'adhassák a szegénylegénynek. Ily körülmények között, reményem, nem fogja rossz néven venni, ha látni szeretném az ön oldaltáskáját.

Gondolta magában: »no, azt ugyan megnézheti«, s lekapcsolván azt, átnyújtotta Krúdnyak:

- Nincs abban egyéb, csak pörös irományok.

A betyár kinyitotta és belenyúlt bizonyos diszkrécióval, csak a két ujját dugta be, s kihúzott egy bársony topánt.

- Ah, ni! - kiáltá és édesdeden föl kacagott. - Egy öreg lábbeli! Bizonyosan valami családi ereklye...

A báró fülig vörösödött, de nem felelt.

- Önnek értékes lehet - folytató az elobbi -, de én nem vehetem hasznát. A kezdet fölötté sovány, hanem azért a bűvárnak nem szabad csüggedni. Lássuk a többit. (Most a pörösomagot emelte ki, s a táskák oldalai teljesen behorpadtak.) Teringettét, hát ez az egész? Úgy van: nincs benne egyéb semmi. Lássuk csak! Balassa contra Esterházy. Jó nevek, jó famíliák. Tudja mit, báró úr? Ön nálam hagyja ezeket az írásokat addig...

Balassa megszeppent, s mohón vágott közbe:

- Az lehetetlen, szükségem van ezekre az iratokra.

- Hiszen azért akarom őket én is.

- De nekem mindjárt egy óra múlva van szükségem rájuk.

- Hiszen éppen az, mert ha csak húsz év múlva volnának szükségesek, nem vállalkoznám a megőrzésükre.

Balassa elsápadt, az ajkait harapdálta, a halántékai lüktettek.

- Ne legyen szemtelen, Krúdy, mert megkeserüli - hörgé az indulattól lázas hangon.

Krúdy fölényel mosolygott.

- A báró úr rosszul ítéli meg a helyzetet, mert ha ketten közül valamelyikünket valamely kellemetlenség érheti a mostani magunkviseléséért, az nézetem szerint csak ön lehet.

A báró szívesen odaadta volna e percben mindenét, malmait, rétjeit, földjeit, még a várát is, ha valamely természetfölötti erő vagy segély folytán ízekre szaggathatta volna most ezt az embert, de egyszersmind belátta, hogy dühe meroben hiábavaló, mert teljesen hatalmában van.

- Lássá - kezdé szelídebb modorban. - Ön az iratoknak éppenséggel nem veszi semmi hasznát, ellenben én nagyobb pénzösszeghez juthatok általok. Ha önnél maradnak, nekem se lesz, önnek se lesz.

- Ah, boldog isten, mit gondol a báró felolem? Nem akarok én bosszút állni. Még kevésbé van szándékomban tönkretenni. Dehogy, dehogy. Hiszen én az iratokat az ön számára orzöm meg, és amikor elhozza nekem az ötezer forintot, azonnal visszaadom. Tuzzön ki egy napot a héten. Ma kedd van. Csak pénteket ne, mert babonás vagyok. Ön elhozza a pénzecskét és leteszi például a szklabonyai határban a szent Vendelin-kápolna északi ablakába, mondjuk, pont éjfélkor. Rá tíz percre én megtalálom és helyébe ugyanoda teszem az aktákat. Újabb tíz perc múlva ön odamegy és zsebre teszi iratait. Hiszen olyan szép és sima az egész ügylet, mint a patyolat. Még találkozunk sem kell személyesen, ámbár rám nézve mindig szerencse.

- Jól van - szólt Balassa lassan, vontatottan, mintha külön undorodott volna minden egyes szótul -, a pénz ott lesz csütörtökön.

- Top! - sietett Krúdy rányomni a pecsétet. - Ebben maradtunk. De természetesen senkinek sem szabad tudni a dolgról, mert minden szó, minden külső beavatkozás veszélyeztethetné az ön iratait s az én pénzemet. Megígéri?

- Meg.

Udvariasan meghajolt, megemelte kalapját és belépett az erdobe.

Balassa pedig ott maradt ülve a mozdulatlan lovon, elképedve, szinte megdermedve, még a kantár is kiesett a kezéből, mintha álom lett volna mindez, s idő kellene hozzá, míg beleszoktatja magát az ébrenlétbe.

Hanem most már tenni kell. Gyorsan, erélyesen. Megszorította térdével a paripa bordáit, s mint a szél, vágatott a zuhogó esoben a háromtornyú város felé, mely alatt ott mászik szélesen elterpeszkedve a csintalan sárga folyam, az Ipoly.

Balassa egyenest a megyeházára nyargalt, ahol abban az időben Kapivári Kapy Ede a mindenható megyei főnök. Alapjában szelíd ember volt, de úgy tett, mintha kegyetlen zsarnok volna, örökké csikorgatta a fogait. Honfitársai, különösen régi barátai előtt, amino Balassa is volt, igen restellte a hivatalát, s a következő módon szokta magát mentetgetni, amiben ugyan ravasz fenyegetés is volt, hogy fordulhat még rosszabbra is:

- Igaz, hogy a bécsi vonatra szálltam föl, de ki meri mondani, hogy Marcheggnél nem fogok kiszállni.

(Ki is szállt talán még Érsekújváron innen; - valami félév múlva fölmentették.)

Most nagyon fölháborodott, mikor Balassa berontott hozzá a panasszal, miként rabolta ki egy negyedóránnyira a székhelytől Krúdy Kálmán.

Vörös lett, mint a paprika, csikorgatta a fogát, s legott szalasztá a hivatalszolgát dr. Szpevákért, a vizsgálóbíróért és Stuhlrichter Stefanovicsért.

- Ebben az ügyben - mondá - furfangosan kell eljárni.

- Hogy érted azt?

- Hogy egy kicsit more patrio és nem aktaszeruleg.

- Én nem bánom. Csak valamit csináljatok, mert a düh öl meg most mindjárt.

- Hogyne csinálnánk? Hogyne csinálnánk? (Kapy a kezeit dörzsölte.) Hiszen barátok vagyunk. Ugye, barátom vagy, Tóni? Hiszen nincs jobb embered nálamnál a megyénél.

- Hát persze, hogy nincs - bökte ki Balassa nyers oszinteséggel -, mert mindnyáját elhelyezték szanaszét, kit Olmützbe, kit Kufsteinba.

Közben megjött a két meghívott úr. Mind a kettőt az ágyból zargatták föl, de el is voltak telve keserúséggel, nem annyira Krúdy, mint inkább Balassa ellen; a szegény Krúdy akkor rabol, amikor lehet, amikor utas van, o nem hibás, de Balassa bizony bevárhatta volna a panasztétellel a hivatalos órákat; o a hibás.

Pedig hát Kapy volt a hibás, mert o akarta megmutatni Balassának, hogy milyen úr o most, milyen mindenható.

- No, hát beszéld el, Tónikám, apróra az uraknak.

Balassa újra eloadta az egészet, még a lefolyt párbeszédet sem hagyva ki. Stefanovics vezette a jegyzőkönyvet, dr. Szpevák pedig egyes kérdéseket tett.

- Hol az a pisztoly, amely el nem sült?

- Itt van nálam.

- Adja ide, kérem, báró úr.

Balassa kivette zsebéből és átadta.

A vizsgálóbíró feltette a szemüveget, szorgosan megvizsgálta a fegyvert s magában dohogta:

- Szörnyen érdekes. Mondhatom, hogy különös, sot rendkívüli.

- Ugyan, Szpevák! - pattant föl Kapy a fogait megcsikorgatva. - Mi érdekes lehetne egy pisztolyban, amelyik nem sül el a megtámadott kezében? Az nem corpus delicti, az ebben az esetben semmi.

A fonök bosszankodott Szpevákra a vizsgálóbírói híre miatt.

- Bocsánat, méltóságos uram, mindjárt megmagyarázom a dolgot, de elobb engedelmet kérek, hogy egy pár kérdést tehessek a méltóságos báró úrhoz.

- Paperlapap! Ha a méltóságos báró szíves lesz felelni, én nem ellenezhetem.

- Rendelkezésére állok - jegyzé meg Balassa.

- Mikor volt ez a pisztoly megtöltve?

- Tegnap reggel.

- Ki töltötte meg?

- Én magam.

- És azóta hol volt méltóságod?

- A délutánt és az estét ráskai kastélyomban töltöttem.

- Mit csinált ott?

- Ej, hát mulattam ott. Azonban úgy tetszik nekem, vizsgálóbíró úr, hogy az ön kérdései kezdenek a hivatalos mederbol kijjebb csapni.

- Éppenséggel nem. Biztosíthatom méltóságodat, hogy nem vezet semmi kicsinyes fontoskodási viszketeg. A kérdések lehetnek különösek, de az én lelkeimre (meiner Seel) elkerülhetetlenek.

Szemei csillámlottak a pápaszem alatt, a homloka sugárzott, s a nyakát magasan, kevélyen húzta föl az inggallérból.

- Jól van, uram. Kérdezhet tetszés szerint.

- Tehát a báró úr mulatott? Kivel mulatott?

- A Gilagó nevu cigány volt nálam és muzsikált.

- Ah, szépen muzsikál a huncut - jegyzé meg a fonök, mintegy elmerülve régi emlékeibe. - Hallotta már ön, Stefanovics?

- Nem, még nem - felelte az megveto grimasszal. - Nem sokat adok a zenére. (NB: Szpevák is tudott zenélni.) Az egész abból áll, hogy az illetonek keze van hozzá. (Hand hat er dazu.) A kézi mesterségeket egyáltalában nem sokra nézem.

Szpevák egy szúró pillantást vetett Stefanovicsra, s folytatta tovább a kikérdezést.

- Tehát a cigányok voltak ott. És az ön fegyvere hol volt ezalatt?

- A táskámban.

- És a táska?

- Az a fogason lógott.

- Nem nyúlt hozzá senki?

- Senki.

- Nem távozott el a szobából?
  - Egy pillanatra se.
  - Az lehetetlen!
  - Ha egyszer mondom.
  - És a cigányok mikor mentek el?
  - Készen este távoztak.
  - Mit csinált ön azután?
  - Aludtam hajnalig.
  - Egyedül maradt?
  - Egyedül.
  - Nem járt bent azalatt senki?
  - Nem gondolnám.
  - Tehát nem biztos benne?
  - Alvó ember nem adhat erre kielégítő választ. De várjunk csak. (Balassa elgondolkozott.)
Kétségtelen, hogy nem lehettem mindig egyedül, mert fölébredve, párnát találtam fejem alatt.
  - Ki tehetette azt oda?
  - Egy leány van a kastélyban, csak az tehetette.
  - Egy leány! Hm. Keresd az asszonyt! És mi o ott?
  - Hogy értsem ezt? - kérde Balassa némi zavarral.
  - Hogy mire van alkalmazva?
- Kapivári Kapy megcsóválta a fejét.
- Szpevák! Szpevák! Ön egy tapintatlan ördög. Szpevák!
  - A leány, hogy is mondjam, azelőtt színésznő volt, és most... elegáns úri személy, aki, aki... felügyel a kastélyra, és amellet társalog velem, ha ott vagyok.
  - Tehát társalgóné - jegyzé meg Szpevák rendíthetetlen komolysággal. - Neve?
  - Schramm Mária.

- Erkölcsei magaviselete?

Kapy foga megcsikordult.

- Ugyan Szpevák! Ez már sok!

- Bocsánat, méltóságos fonök úr, de tudnom kell felole egyet-mást, mielőtt letartóztatnám.

Balassa megtántorodott a meglepetéstől, arca elsápadt.

- Hogyan? Le akarja ot tartóztatni? - kiáltá izgatottan. - És miért?

- A rablásban való bunnésségért.

- Vigyázzon Szpevák! - inté ot a fonök, a nagy bozontos szemöldeit összehúzza.

Szpevák kijött a türelméből.

- Ej, mit vigyázzak? A szerves összefüggés kétségtelen. (S ezzel diadalmas mosollyal nyújtotta oda a pisztolyt Balassának.) Íme, mind a két piramidli-nyílásba egy-egy gombostu van beletörve, hogy a pisztoly el ne sülhessen. Úgy, úgy, báró úr! Ez a személy megfosztá önt a védelem lehetőségétől. Föl kell tehát tételeznünk, hogy mindent elore tudott a merényletrol.

Kékko ura szíven találva szisszent föl:

- Az, a kis ringyó!

Minden vére a fejébe tolult, tántorgott, mint egy megsebzett bölény. S a pisztoly csörömpölve esett le a padozatra idegesen rángatózó kezébol.

Kapy csodálkozott barátja megindulásán és vigasztalta, amint tole tellett.

- Úgy látszik, szeretted a fruskát. Aber mach kein Spektakel, lieber Freund! Asszony volt, kutya volt. Hiszen kutya az mind. Becsukjuk, punktum. Bleib nur ruhig, Tónikám. Volt, nincs. Ein Knopf ist nur ein Knopf. Mikor annyi gomb van a világon! Befogjuk a cinkost is, a Krúdyt. Csütörtökön éjfélkor a kezeink közt lesz. Az írások is, az ötezer forintod is. Tíz zsandárt küldünk oda, akik megcsípik. Stefanovics intézkedni fog. Legyen rá gondja, Stefanovics, hogy a zsandárokkal Sersinszky hadnagy menjen. Az ügyes ember, ravasz rendor. Er hat Nase. Az túljár a Krúdy eszén. Hanem a legnagyobb titoktartás, uraim. Ön pedig, Szpevák, kiállíthatja az elfogatási parancsot a leányra nézve. Mindjárt ma be kell hozni. Csütörtökön aztán minden rendben lesz. Éjfél elott egy félórával rendelkezésedre állnak a csendorök, hol akarsz velök találkozni?

- Nem tudom - felelte Balassa kelleetlenül, mintha most ez se érdekelné.

- Legjobb lesz - indítványozta Stefanovics -, ha mindjárt a sötétség beálltával elrejtözködnek a kukoricásokban. Ösmerem a szklabonyai határt és a Szent Vendel környékét.

- Hát csinálják el! A részletekbe nem avatkozom. Most pedig isten önökkel, uraim! Végezzék hivatalos kötelességeiket. Te is mégysz, Tóni? Hogy sok dolgod van? Nos, végezd hát, und

bleib ruhig. Tutto in ordine. A császári kormány orkodik fölöttetek, mint a gondviselés. Mindent visszakapsz, csak természetesen a leányt nem. De mi az ? Ein Knopf. Kriegst eine Andere.

Balassa, rossz kedvvel bár, a dolgai után látott a városban. Még szerencse, hogy nagy bújában sok dolga volt. A bélai bárót kellett mindenekelőtt rábeszélnie, hogy a pörmegvétellel várjon péntekig. A pörök gyujtojének még szinte tetszett, hogy a pör Krúdynál van, teringgettét, ezzel még csak érdekesebb. »Jó, én megvárom a pénteket, ha csakugyan ki bírjátok venni a körmei közül.«

Azután pénzt kellett szereznie, sürgösen beszélni a takarékpénztári igazgatóval, fuvel-fával, az ötezer forint miatt, hogy még estig megkapja, hirtelen ülést kellett összehívni. Ezzel jóformán eltelt az egész délelőtt. Dél tájban visszajöttek a zsandárok, akiket Mimi elfogatására küldtek ki a rászkai kastélyba, azzal a hírrel, hogy a madár már kirepült a kalitkájából korán reggel. Egy szót se szólt senkinek, csak eltunt, köd elotte, köd utána.

Ily körülmények közt leverten ült délután vendégloji szobájában a báró, azon tunodve, hova tunhetett el a leány, mikor kopogtatás után a tisztje, Horváthy nyitott be egy papírba tekert csomaggal.

- Mi az?

- Elhoztam, méltóságos uram, a cipot; úgy kellett elcsalnom attól a pogány Filcsiktól, hogy elobb leitattam. Öt icce boromba került.

- Nem éri meg - mondta Balassa kedvetlenül.

- De azt méltóztatott parancsolni...

- Igen, igen. Hiszen ön helyesen járt el. Itt csak a megváltozott körülményekről van szó. Tegnap még egy cérnaszálat kerestem, s ma már egy kötelet találtam. Köszönöm. Isten önnel.

Ah, az a kötél, amit talált, de szorította, de nyomta. Nem bírt egyébre gondolni se.

Kezébe vette a csomagot és kibontotta a kis cipot. Aztán kivette a táskájából a másikat is, odahelyezte melléje az asztalra. A két cipotestvérke úgy hasonlított egymáshoz, mint két levél, mely egy fáról való.

Nézte-nézte oket hosszan, elmélázva. Egy darázs beszállt a nyitott ablakon a kofa cseresznyés asztaláról és körülröpködte a cipoket, az egyikbe be is kukkantott és elkezdett zümmögni, döngni, mintha ott valami édeset talált volna. A báró a szivarja füstjét eregette arra, és a kavargó füsttömeg kezdte fölépíteni a cipok fölé az alakot is, elobb a kék szoknyát (éppen viselt a Mimi olyan füst színűt), aztán egy karcsú derekat, aztán egy szép leányfejet.

A bárót azonban hirtelen megkapta valami keseru gondolat, dühösen nyúlt a cipok után s kidobta oket az ablakon a vásári csocselék közé - így veszett kárba a füst munkája.

A cipoket pedig odakünn hamar fölszedték. Az egyiket a cseresznyét áruló kofa, akinél az említett darázs ebédelt, a másik után egy fürge pékinas ugrott, aki az utcán dudorászott. Lett ebből aztán veszekedés, marakodás odakünn, hogy az egy pár cipo kié legyen, mert így

egyenkint nem érnek semmit. A kofa azt állította, hogy egy kislánya van odahaza, annak éppen jó lesz, a pékinasnak is volt egy kis notestvére. A nagy feleselésre aztán odajött a városi darabont, és megértvén a dolgok mivoltát, átvette a panaszos felektől a két corpus delictit, azt a salamoni ítéletet hozva, hogy a *cipo azé legyen, amelyiküknek két bal lába van*. (Mert mind a két cipot Mimi a bal lábán viselte.)

Mínhogy azonban két bal lábat se a pékinas nem bírt elomutatni, se Harenyikné asszonyom, a cipot egyszeruen konfiskálta a bölcs darabont, és egy, a templomnál ácsorgó mezítlábos koldusgyereknek adta oda, ki is rögtön fölhúzá vézna lábacskaíra és boldogságtól ragyogó arccal kopogott bennük a köveken.

*

Szép lanyha éjszaka volt a csütörtöki - én nem emlékszem jól, mert még igen kisgyerek voltam akkor, és mínhogy csak utólagosan hallottam amaz éj eseményeit, az idore nézve nem vagyok tanú. De abban mindenki megegyezik, hogy sötét éjszaka volt. Balassa már tizenegy órákor megjelent a kituzótt helyen, ahol a szent Vendelin kápolnája áll, meglehetősen távol a falutól. Jó torkú kutya legyen, akinek idáig ér az ugatása.

Szent Vendelin nem valami elokelo perszóna a szentek lisztáján, de nem is kell, hogy az legyen. Egyszeru funkciókra van hivatva. A határ felügyeletét bízták rá. Egyéb semmit. Minden falu tart magának ilyen határorzo szentet, ami egyenesen a magyar nép véralkatából folyik. Mindent szeretnek másokra bízni. Magát az országot is Szuz Mária védi. (A hadsereg csak bántja.) Tetszetos és udvarias dolog, hogy Hadúrt földadtuk és a három mostani istenből ezt a szuz asszonyt választottuk, ezt az aranyhajút, ezt a bús arcút, aki a légynek se ártana, aki a bárány vérét se tudná kiereszteni, mégis o védelmezzen minket. Hát nem annyit jelent az, hogy nem félünk?

A falvak szentjei is logikus alapon keletkeztek. Eloször csak egy szent volt, akinek a neve napjára vendégséget csapnak, aki könyörög minden ember jóléteért, s rendesen ott látható a templomban az oltárképen, de mínhogy az illeto szentek nem mindig jártak el *ott fent* sikeresen, bizony ennek oka lehet a sok bokros teendőjük is, hát jó lesz melléjük adni segítségül egy mellékszentet, aki pusztán a határra vigyáz. Igaz, hogy erre van hivatva a csosz is, de az nem sokat ér, mert nem jól vigyáz, pedig fizetést húz és még lop is. Már annál többet ér a határorzo szent, mert az se vigyáz ugyan, de legalább nem húz fizetést és nem lop.

A szklabonyai Vendel azonban túltesz most hatáskörre nézve valamennyin; egy nevezetes rablás helyrehozatalában léssen közbenjáró. Kukorica ugyan nincs körüle ültetve, mint Stefanovics mondta. (Harmadéve látta, azt hiszi a csacsi, hogy az is permanens, mint az erdo.) De ha volna, se bújhatna el benne májusban zsandár. (Még a német se tud olyan kicsire hajolni.)

Hanem ott van ahelyett (s ez a szerencse) a Gilagóék vályogveto helye, vályograkásokkal, gödrökkel. Egész nap ott dolgozik az öreg a rajkókkal, ha névnap nincs, s éppen olyan lyukassá tette köröskörül az anyaföldet, mint a nadrágjaik.

Mikor a vályogtelephez ért amaz éjjel Balassa, az egyik vályogfal mellől csinos alakú fiatal zsandár lépett ki és szalutált.

- Hadnagy Sersinszky - mutatta be magát halkán.

- Ah, tehát megjöttök - szólt Balassa, leugrott a lováról és kezét fogott Sersinszky hadnaggyal.
- Az én Kapy barátom beváltotta a szavát.

- Üdvözlését küldi.

- Köszönöm. Hányan jöttek?

- Tízen.

- Hol vannak elhelyezve?

- Mindenfelé, a vályogfalak mögött, a gödrökben, egy emberem bent van a kápolna belsejében, egy másik a kápolna tetején fekszik hasmánt.

- Hát elfogjuk? Mi?

- A fejemet teszem rá, ha idejön.

- De hátha ő is óvatos. Nem vettek észre útközben semmi gyanúsat? Mert fölteszem, hogy Krúdy is vigyázta a Gyarmatról ide vezető utakon.

Sersinszky kedélyesen nevetett.

- Ohó! Azt hiszi ön, hogy én »csirke« vagyok, aki ilyen vastag hibát csinálna? Mi Kékko felől jöttünk, ahonnan nem vár.

- Úgy? De hogy jutottak Kékkore?

- Oda egyenkint szállingóztunk a múlt éjjel, mindenik külön úton, s ma aztán, mikor besötétedett, ideloptuk magunkat az erdoség legjáratlanabb helyein.

- Hisz ez pompás! De csak nem jöttek gyalog?

- Lovon vagyunk, a lovakat azonban a nádasnál hagytuk két emberem orizete alatt.

- Ugyan kérem, vezettesse oda az enyémet is.

- Gáspár! - szólott alig hallható hangon, s ím, egyszerre egy zandár termett elötte, mintha a földből nőtt volna ki. - Vidd el a lovat a többiekhez és gyere vissza. (Aztán megnézte az óráját.) Még egy félórácskánk van. Most fél tizenketto.

- Addig cseveghetünk egy kicsit.

Balassa karon fogta a hadnagyot, akit rögtön megszeretett a fesztelen modoráért, s néhány száz lépést tettek a kenderáztatók felé.

- Apropos! Elhozta ön a pénzt?

- Természetesen.

- Legjobb lesz, ha mindjárt odatesszük.

- Helyes.

Visszamentek az ablakhoz, és Balassa az ablak párkányára tett ki öt darab ezrest.

Sersinszky egy kovel nyomta le, hogy a szél el ne fújja:

- Most már ott van a csalétek. Alkalmasint ott lesz a róka is nemsokára. Megcsípjük a gézengúzt.

- Hát a leányról mit tudnak azóta? Hová ment, mi lett belole?

- Semmit se tudunk. Önt, úgy látszik, még mindig érdekli.

Balassa vállat vont:

- Hát úgy, úgy.

De a hangján meglátszott, hogy a seb még friss.

- Csinos jószág és szépen énekel - jegyezte meg a hadnagy elég közömbösen.

- Hogyan? Ön látta ot?

- Hogyne! Nemde, egy lencse van a bal halántékán?

- De hát mikor látta, hol?

- Ej, hát önnél.

- Nálam? Nem emlékszem, hogy valaha vendégem lett volna.

- Persze nem. Cigánynak öltöztem föl a Gilagó bandájában.

Balassa olyan hideg lett iránta, mint a jégcsap, öt lépést hátrált elole.

- Ön eszerint kémkedett nálam, egy hazafias összejövetelnél? Pedig ön lengyel, mint a kiejtése mutatja, és talán nemes is, mint a neve mutatja.

- No, igen - felelte a hadnagy a kalandor lengyelek nagyzó stílusában. - Legrégibb oseim Caligulának voltak rokonai. Dokumentumokkal bizonyítható persze. Közelebbi oseim pedig királyi trónon is ültek. Rövid ideig persze. De az mindegy. Önnél is voltam, de nem mint kém. A leányt akartam látni, ez az egész. És láttam persze. Hiszen ha kém lettem volna, és feladom, hogy mit beszéltek és énekeltek, ön most ahelyett, hogy itt velem jár, ülne valahol. Kazamatában persze.

Nevetve emlékeztette az akkori összejövetel részleteire, mire Balassa melegen rázta meg a kezét.

- Ön derék ember hadnagy úr. Bocsássa meg, hogy tévedtem egy percig. Tekintsen mindenkor barátjának.

A hadnagy meghajtotta magát.

- De most már ideje, hogy a dolgunk után lássunk, báró úr. Én elvonulok a függöny mögé, amely ezidoszerint vályogból van. Önnek ellenben joga van mutatkozni, tehát maradjon közel az ablakhoz.

Az éj csöndes volt, de fekete, a holdvilág nem jött fel ma, csak a csillagok ragyogása eresztett egy kis tejszínt a mindent elborító sötétségbe. A Balassa órája éjfél mutatott. Most mindjárt jön. A kakasok is megszólaltak a faluban. A temető fölött fehérnyes árnyak látszottak lebbenni, járn-kelni. Vagy egy báránnyfelho az, amelyik leereszkedik a temető fölé, vagy kísértetek, kik órájuk ütven, nyakra-fore tolongnak haza a sírjaikba.

Balassa valóságos lázban volt. Csak a gyerek várhatja olyan nehezen a Mikulást, a diókkal, mint o Krúdyt. Oh, te gonosz fekete, csúnya bosszú, de édes tudsz lenni! Tehetségei szinte meghatványozódtak. Láta a kápolna ablakát a sötétségen keresztül, és le nem vette a szemét róla. A fantáziája is hogy meghízott. Vitte már Krúdyt megkötözve, megvasalva személyesen a nagy pléhfedelű palota számára Gyarmaton - hát a hallása? A legtávolibb neszre is fölrezzent. Huh, jön már! Pedig csak egy vén nyúl futott keresztül valahol messze, zizego vetemények között.

De percek múltak percek után, és Krúdy nem jött. No, ez bosszantó! Balassa türelmetlensége elérte a forrponot. Már fél egy. S még minden csöndes, nem hallani lépteket. Csak néha rebben fel egy madár. Talán egy hörcsög verte fel.

Nem állhatta tovább, fölkereste Sersinszkyt.

- Baj van, hadnagy úr. Nem jön el.

- Talán megszagolt valamit.

- Nem lehetetlen.

- Talán várjunk még? - vélte Sersinszky.

- Jó, de én már nem bízom. Nem fog eljönni - sopánkodott a báró. - Sajnálom a százezer forintot, de még jobban bánat a szégyen, hogy kifogott rajtam.

- Talán megharagudott? Nem tett ön neki valami ígéretet?

- De igen, azt ígértem, hogy megállapodásunk titokban marad.

- És nem tartotta meg. Hiba volt.

- Hiszen akkor nem foghatnám el, ha senkivel sem közlöm.

- Bocsánat, báró úr, de nem annyira órála van szó, mint inkább az ön szaváról. Egy gentleman szaváról.

- Eh, ostobaság! Egy adott szó egy rablóval szemben!

- Mindegy - felelte a hadnagy feltuno hévvel. - A rablót lenézheti egy gentleman, de a saját szavát mindenkor meg kell becsülnie.

- Sersinszky! Mi ez? - pattant fel Balassa Antal méltósággal. - Ön bizonyára ivott, és nem tudja, mit és kivel beszél!

Sersinszky maga is belátta, hogy könnyelmuen messzebb ment, mint kellett, s kedélyes bonhomióval próbálta megreparálni.

- Persze, hogy ittam (és nevetve kihúzta köpenye alól a kulacsát), s ha én iszom, mindig abba a rövid idobe pottyanak bele, amikor a Sersinszkyek uralkodtak. Mesés rövidség, istenemre. Oly rövidség, hogy az annálék írói észre sem vehették. Oh, istenem, bocsásson meg, báró úr, egy szuverénnek!

Balassa elnevette magát e bohóságon, és megbocsátott neki, hiszen olyan kedélyes jó fickó, és maga is húzott egyet a kulacsából.

- A borocska nem rossz, ugye? Hanem a szituációnk tarthatatlan. Az a gazember becsapott minket. Ejnye, ejnye! Engedje meg a báró, hogy beszélhessek a fedélen levo emberemmel. Az sötétben is lát. Hátha vesz már észre valamit. Ön pedig hajoljon le azalatt, hogy ha esetleg közelednék, ne lásson két emberi alakot.

A báró egy kis zsámolyt hevenyészett vályogból, arra ült, s hallotta, amint a hadnagy beszélgetett az emberével: »Semmit se látsz, Gáspár?« »Semmit, hadnagy úr«. Egyszerre azonban fölördített Sersinszky, mint egy bika:

- Gyalázat, szégyen! Hollá, zsandárok! Fel! Fel!

A gödrökbol a vályogok mögül egy szempillanat alatt elougráltak a zsandárok. Megelevenedett a kis térség. Sisakjaik az éjben is csillogtak, a szuronyok csörömpöltek.

- Mi az? Mi történt? - riadt föl Balassa oda lépegetve. (Mert egy Balassa sohasem siet.)

- Megfoghatatlan dolog - lelkenedett a hadnagy. - A pénz eltunt az ablakból.

A báró a fejét csóválta, fatális egykedvusséggel.

- Ejnye, még az is!

- Ez még nem volna annyira különös, de e csomag volt az ablakban.

- Az irataim! - kiáltá a báró elképedve. - Hogy történhetett ez! Az égbol csöppent le?

- Vesszek meg ha értem! - káromkodott a hadnagy. - Ez valami természetfölötti. Nem ember az, de ördög. Ha legalább itt volnának a lovaink, hogy üldözni lehetne.

- De kit? - vetette föl egy nagybajuszú káplár. - Hiszen nem járt itt senki.

- Eh, ostobaság - torkolta le a hadnagy -, kísértetek nincsenek, itt kellett neki lennie. Valahogy az ablakhoz osont ügyesen a sötétben. De minthogy nincsenek itt a lovaink, hát hagyjuk ezúttal elillanni. Báró úr (folytatá aztán, Balassa előtt mélyen meghajolva), igen sajnálom, hogy így történt, de a feladatomból ezúttal be van végezve.

- Köszönöm - szólt a báró kelletlenül -, de még nem adok kezet, mert én is önökkel tartok a nádasig, ott van az én lovam is.

- Igaz, igaz.

Szótlanul lépegetett velük, amint leereszkedtek a bájos Ilyinke völgybe, hol a Bágy eléri java erejét, és egy nagy malomkövet hajt. Az a kutya köngedelmeskedik neki, mint egy pörgettyű.

A nádasnál ott álltak a zsandárok lovai összeverodve. A talaj itt már csicsog a csizma alatt. A báró nem akart beljebb menni.

- Hej, ki ösmeri meg kendtek közül az én lovamat, és ki hozza ide?

Egy zsandár intett a kezével, legott kivált a többiek közül és előre szaladt.

Kisvártatva maga is lovára ülve, vezetéken hozta a Balassáét. Vézna, alacsony zsandár volt, csak úgy lötyögött rajta a ruha, a rézsisak is bo volt neki, egészen beesett a képébe.

A báró átvette a lovát.

- No, köszönöm barátom - és egy ötforintost nyújtott föl neki, miközben maga is fél lábbal már a kengyelbe lépett.

De a vékony zsandár megrázta a fejét, nem fogadta el a bankót, és a többiekhez iramlott, kik már azóta szintén föl-kászálódtak a lovaikra. Hogy nem veszi el a pénzt, gondolta a báró, amint a nyeregben volt, ez mégiscsak furcsa szerzet, s önkénytelen utána tekintett.

A vézna zsandár is éppen hátrafordult, s egy fehér kendőt meglengetvén, valami édesen ismerős hang csendült meg a levegőben:

- Jó éjszakát, kis bárócska!... kis bárócska.

Balassa megrázkódott, vére megbizsergett, a fejéhez kapott. Oh jaj, mi volt ez? Istenem, a Mimi hangja! Vagy inkább hallucináció, beteges idegek játéka, réti virágok illatából szott képzelődés.

Újra visszafordult, de már csak egyetlen fekete gomolyag mozgott; együtt nyargalt mind a tíz zsandár az erdő felé.

***

Sehogy se volt tisztában az esettel. Van benne valami rejtélyes, megfoghatatlan. Mikor tette oda az iratokat Krúdy? S oh, az a hang! Mi volt az a hang! Tízszer is átgondolta, visszaidézte eleitől végig az átélt részleteket, de sehogy se lehetett belőlük megépíteni logikusan

elfogadható tényeket. Szétrakta, meg újra kezdte az összeállítást, mint a gyerekek az építőkövekkel.

Így érkezett meg a novinkai akolhoz. Már jóformán virradt. Egymás után bújtak be a csillagok a nagy kék paplanjuk alá. Hus hajnali szello ingatta a nádist, ébredtek a fákon a madarak. Csak a lepkék aludtak, odatapadva kettesével, hármásával a fuszálakhoz, hagyták magukat ringatni.

Amint elment a juhászház mellett, eszébe jutott, hogy a juhász most a cserényben alszik, az asszony maga van odahaza. Ugyan mirol álmodhatik az most?

Egy gondolatból ketto is születik: odavágtatott az ablakhoz, megzörgette.

- Hej, asszony, szép asszony, nyiss ajtót!

Úgy rémlett neki, hogy különös zagyva, üvölto hangok hallatszanak belülröl.

- Én vagyok itt! Én, Balassa! - kiáltá be harsányan.

De még arra se nyílott ki se az ajtó, se az ablak.

Ej, mit! Egyszeruen bevágta a lovagostor nyelével az ablakot:

- No, mért nem nyitod már azt az ajtót!

Öt-hat reszelos hang felelt egyszerre.

- Nem lehet, nem mozdulhatunk, meg vagyunk kötözve. Ha istent ösmer, jó ember, jöjjön be és oldozzon ki bennünket!

- És kik önök? - kérdé meglepetve.

- A zsandárok! - kiálták hárman is.

- A pokolba is! - szisszent föl - miféle zsandárok?

- Azok, akik Krúdyt jöttünk elfogni.

- Bolondság, bolondság! Hiszen azok körülbelül most már a brolini erdoben nyargalnak. Nem értem.

Pedig kezdte már érteni, s nagyot dobbant szíve fájdalmában. Ah, hát mégis a Mimi volt, a Mimi volt!...

Leugrott lováról, nem is kötötte sehova, egyenesen az ajtónak indult, be volt zárva, rázta, döngette, nem engedett, végre egy fejszét talált az udvaron, s addig vágta, míg végre kétfelé hasadt nagy recsegéssel.

No, most már bent volt és megtudhatott mindent.

Mint az egymás mellé rakott búzás zsákok, úgy fehérlettek a szoba közepén a porére vetkozott és megkötözött legények.

- Ejha - szólt a báró nem minden gúny nélkül -, ki követte el önökön ezt a csúfságot?

- Hát a zsványok, a Krúdyék, méltóságos báró úr - szólt az egyik legény, aki fölösmerte Balassát -, ránk törtek az este, letepertek, leszedték a ruháinkat, és a szemünk láttára öltöztek fel zsandároknak.

- Hm - mondá a báró -, még elég becsületes emberek, hogy rá nem gyújtották önökre a házat. Hát a juhászné hol van?

- Az is meg van kötözve valahol a kamrában.

- És a hadnagy?

Egy vékony, nyöszörگو hang szólalt meg a nyoszolya alól:

- Itt vagyok uram, engem ide gurítottak a gyáva nyomorultak.

Balassa felvágta a köteleiket, mire aztán kihúzhatták az ágy alól az igazi Sersinszky hadnagyot is, aki bemutatkozván Balassának, kifogyhatatlan volt panaszkodásban és dicsekedésben, hogy milyen fölséges plánuma volt, mely szerint az összes rablók hurokra kerültek volna, ha ez meg az nem jön közbe. De hát mármost hogy megy o el innen ruha nélkül? Ah, milyen istentelen emberek! S hogy bánt vele ez az infámis Krúdy! Hanem iszen csak kerüljön még egyszer a szeme elé. A borét fogja lenyúzni, s kikészítteti a Krapeczkivel (tudja, egy kesztyus Lembergben), és vadászkabátot vagy legalább mellényt varrat belole. (Szomorúan nézett végig a külsején.) Ah, borzasztó, borzasztó! Lehúzni rólam a ruhát, a tisztí uniformist egy nemesemberrol, akinek az osei egykor királyok is voltak. Aber nur kurze Zeit, lieber Baron.